

Lagrådsremiss

Barn som bevittnar brott

Regeringen överlämnar denna remiss till Lagrådet.

Stockholm den 4 mars 2021

Morgan Johansson

Mattias Larsson
(Justitiedepartementet)

Lagrådsremissens huvudsakliga innehåll

Mer än 200 000 barn lever i hem där det förekommer olika former av våld. Att utsättas för att bevittna brott inom familjen kan vara förödande för ett barn. Forskningen visar att ett barn som bevittnar brott löper ökad risk för att drabbas av fysisk och psykisk ohälsa på både kort och lång sikt. För att stärka det straffrättsliga skyddet för dessa barn föreslår därför regeringen att det införs ett nytt gradindelad brott, *barnfridsbrott*, som innebär att det blir straffbart att utsätta ett barn för att bevittna vissa brottsliga gärningar, såsom vålds- och sexualbrott, i nära relation. Straffet föreslås vara fängelse i högst två år. Är brottet grovt döms för *grovt barnfridsbrott* till fängelse i lägst nio månader och högst fyra år. Det föreslås även en särskild straffskala för ringa brott. Vidare föreslås att rätten till särskild brottsskadeersättning för barn som bevittnar brott ersätts med en rätt till skadestånd. För att stärka barnens ställning generellt utvidgas även uppdraget för den som är särskild företrädare för ett barn enligt lagen om särskild företrädare för barn.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 juli 2021.

Innehållsförteckning

1	Beslut	3
2	Lagtext	4
2.1	Förslag till lag om ändring i brottsbalken	4
2.2	Förslag till lag om ändring i lagen (1999:997) om särskild företrädare för barn	6
2.3	Förslag till lag om ändring i brottskadelagen (2014:322)	7
3	Ärendet och dess beredning	9
4	Barn som bevittnar brott	9
4.1	Bakgrund	9
4.2	Det finns ett behov av ett förstärkt straffrättsligt skydd	13
4.3	Utformningen av straffbestämmelsen	17
4.4	Brottsbeteckning, gradindelning och straffskala	28
4.5	Den särskilda straffskärpningsgrunden	31
4.6	Brottskadeersättning	32
5	Uppdraget för särskilda företrädare för barn utvidgas	36
6	Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser	39
7	Konsekvenser av förslagen	40
8	Författningskommentar	43
8.1	Förslaget till lag om ändring i brottsbalken	43
8.2	Förslaget till lag om ändring i lagen (1999:997) om särskild företrädare för barn	45
8.3	Förslaget till lag om ändring i brottskadelagen (2014:322)	46
Bilaga 1	Utdrag ur sammanfattningen av betänkandet Straffrättsligt skydd för barn som bevittnar brott mellan närstående samt mot uppmaning och annan psykisk påverkan att begå självmord (SOU 2019:32)	48
Bilaga 2	Utdrag ur lagförslaget i betänkandet	54
Bilaga 3	Förteckning över remissinstanserna	58

1 Beslut

Regeringen har beslutat att inhämta Lagrådets yttrande över förslag till

1. lag om ändring i brottsbalken,
2. lag om ändring i lagen (1999:997) om särskild företrädare för barn,
3. lag om ändring i brottsskadelagen (2014:322).

2 Lagtext

Regeringen har följande förslag till lagtext.

2.1 Förslag till lag om ändring i brottsbalken

Härigenom föreskrivs att det i brottsbalken ska införas en ny paragraf, 4 kap. 3 §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 kap.

3 §¹

Den som begår en brottslig gärning som utgör

1. mord, dråp eller misshandel enligt 3 kap. 1, 2, 5 eller 6 §,

2. människorov, olaga frihetsberövande, olaga tvång, olaga hot, hemfridsbrott eller ofredande enligt 4 kap. 1, 2, 4, 5, 6 eller 7 §,

3. våldtäkt, sexuellt övergrepp, våldtäkt mot barn, sexuellt utnyttjande av barn, sexuellt övergrepp mot barn eller sexuellt ofredande enligt 6 kap. 1, 2, 4–6 eller 10 §,

4. skadegörelse enligt 12 kap. 1 eller 3 §, eller

5. straffbart försök till brott enligt någon av 1–4

döms, om gärningen har bevitnats av ett barn som är närstående till både gärningsmannen och den som gärningen begås mot, för barnfridsbrott till fängelse i högst två år. Om brottet är ringa, döms till böter eller fängelse i högst sex månader.

Om brottet är grovt, döms för grovt barnfridsbrott till fängelse i lägst nio månader och högst fyra år. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om den gärning som har bevitnats har varit av mycket allvarlig art eller

*om gärningsmannen visat särskild
hänsynslöshet.*

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2021.

2.2 Förslag till lag om ändring i lagen (1999:997) om särskild företrädare för barn

Härigenom föreskrivs att 3 § lagen (1999:997) om särskild företrädare för barn ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 §

En särskild företrädare *skall*, i stället för barnets vårdnadshavare, som ställföreträdare ta till vara barnets rätt under förundersökningen och i efterföljande rättegång. Företrädaren får dock inte väcka åtal och får inte heller väcka någon skadeståndstalan utan att ett allmänt åtal har väckts.

En särskild företrädare *ska*, i stället för barnets vårdnadshavare, som ställföreträdare ta till vara barnets rätt under förundersökningen och i efterföljande rättegång *samt vid åtgärder som rör verkställighet av skadestånd och ansökan om brottsskadeersättning*. Företrädaren får dock inte väcka åtal och får inte heller väcka någon skadeståndstalan utan att ett allmänt åtal har väckts.

Det som i 23 kap. 10 och 11 §§ rättegångsbalken sägs om målsägandebiträdes närvaro vid förhör *skall* tillämpas på den särskilda företrädaren.

Det som i 23 kap. 10 och 11 §§ rättegångsbalken sägs om målsägandebiträdes närvaro vid förhör *ska* tillämpas på den särskilda företrädaren.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 2021.

2.3 Förslag till lag om ändring i brottsskadelagen (2014:322)

Härigenom föreskrivs i fråga om brottsskadelagen (2014:322)

dels att 9 § ska upphöra att gälla,

dels att 2, 15, 19 och 32 §§ ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 §

Brottsskadeersättning betalas om brottet har begåtts i Sverige.

Brottsskadeersättning enligt 4 och 5 §§ betalas även om brottet har begåtts utomlands, om den skadelidande vid tidpunkten för brottet hade hemvist i Sverige. *Brottsskadeersättning enligt 9 § betalas även till ett barn som har bevittnat brott utomlands, om barnet vid tidpunkten för brottet hade hemvist i Sverige.*

Brottsskadeersättning enligt 4 och 5 §§ betalas även om brottet har begåtts utomlands, om den skadelidande vid tidpunkten för brottet hade hemvist i Sverige.

15 §

Om allmänt åtal har väckts, ska en ansökan om brottsskadeersättning göras inom tre år från det att dom eller slutligt beslut *vann* laga kraft. Om allmänt åtal inte har väckts men förundersökning inletts, ska en ansökan göras inom tre år från det att förundersökningen lades ned eller beslut fattades i åtalsfrågan. I övriga fall ska en ansökan göras inom tre år från det att brottet begicks.

Om brott har begåtts mot ett barn *eller om ett barn har bevittnat brott enligt 9 §*, får barnet trots första stycket göra en ansökan fram till den dag han eller hon fyller 21 år.

Om det finns synnerliga skäl, får en ansökan prövas även om den har kommit in för sent.

Om allmänt åtal har väckts, ska en ansökan om brottsskadeersättning göras inom tre år från det att dom eller slutligt beslut *fick* laga kraft. Om allmänt åtal inte har väckts men förundersökning inletts, ska en ansökan göras inom tre år från det att förundersökningen lades ned eller beslut fattades i åtalsfrågan. I övriga fall ska en ansökan göras inom tre år från det att brottet begicks.

Om brott har begåtts mot ett barn, får barnet trots första stycket göra en ansökan fram till den dag han eller hon fyller 21 år.

19 §

I fråga om preskription av ett anspråk på brottsskadeersättning gäller 2 och 3 §§ preskriptionslagen (1981:130). Ett anspråk på brottsskadeersättning ska då anses som en fordran på skadestånd i anledning av brott.

Om brott har begåtts mot ett barn *eller om ett barn har bevittnat brott enligt 9 §*, preskriberas barnets

Om brott har begåtts mot ett barn, preskriberas barnets anspråk på

anspråk på brottsskadeersättning tidigast den dag han eller hon fyller 21 år.

brottsskadeersättning tidigast den dag han eller hon fyller 21 år.

32 §

Ett anspråk på brottsskadeersättning enligt 4, 5 eller 9 § får inte utmätas för den skadelidandes skuld. Livräntebelopp får dock utmätas enligt 7 kap. utsökningsbalken.

I fråga om förbud mot utmätning sedan brottsskadeersättning enligt 4, 5 eller 9 § har betalats ut tillämpas 5 kap. 7 § andra stycket utsökningsbalken.

Ett anspråk på brottsskadeersättning enligt 4 eller 5 § får inte utmätas för den skadelidandes skuld. Livräntebelopp får dock utmätas enligt 7 kap. utsökningsbalken.

I fråga om förbud mot utmätning sedan brottsskadeersättning enligt 4 eller 5 § har betalats ut tillämpas 5 kap. 7 § andra stycket utsökningsbalken.

-
1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 2021.
 2. Äldre bestämmelser gäller fortfarande för ansökningar om brottsskadeersättning till barn som bevittnat ett brott som har begåtts före ikraftträdandet.

3 Ärendet och dess beredning

Den 14 juni 2018 beslutade regeringen att ge en särskild utredare i uppdrag att utreda ett utökat straffrättsligt skydd för de barn som bevittnar våld eller andra brottsliga handlingar som begås av och mot närstående samt överväga ett straffrättsligt ansvar för uppmaning eller annan psykisk påverkan att begå självmord (dir. 2018:48).

Utredningen, som tog namnet Utredningen om skydd för barn som bevittnar våld eller andra brottsliga handlingar och ansvar för uppmaning att begå självmord, överlämnade den 12 juni 2019 sitt betänkande Straffrättsligt skydd för barn som bevittnar brott mellan närstående samt mot uppmaning och annan psykisk påverkan att begå självmord (SOU 2019:32). En sammanfattning av betänkandet och dess lagförslag i nu aktuella delar finns i *bilaga 1* respektive *bilaga 2*.

Betänkandet har remissbehandlats. En förteckning över remissinstanserna finns i *bilaga 3*. Remissyttrandena finns tillgängliga i Justitiedepartementet (Ju2019/02172).

I denna lagrådsremiss behandlas utredningens förslag utom när det gäller straffansvar för uppmaning till självmord. Den frågan behandlas i propositionen En särskild straffbestämmelse för uppmaning till självmord (prop. 2020/21:74).

4 Barn som bevittnar brott

4.1 Bakgrund

Ungefär vart tionde barn upplever våld mellan närstående

Av Statistiska centralbyråns befolkningsstatistik för 2019 framgår att det finns omkring 2,2 miljoner barn som är under 18 år i Sverige. Vidare framgår av den bakgrundsbeskrivning som utredningen presenterar bl.a. följande. Flera studier tyder på att ungefär vart tionde barn i Sverige någon gång har upplevt våld mellan närstående vuxna. I den senaste nationella kartläggningen av våld mot barn uppgav 14 procent av eleverna att de upplevt att en förälder (eller motsvarande) utövade psykiskt eller fysiskt våld mot en annan förälder. Av samma nationella kartläggning framgår också att nästan 8 procent av eleverna uppgav att de upplevt att en förälder utsatt en annan förälder för fysiskt våld, varav 3 procent hade upplevt det vid flera tillfällen. Enligt flera studier är det mycket vanligt att våld mellan vuxna som lever med barn utövas i barnens närvaro och i en av dessa studier framgår att barn varit närvarande vid 69 procent av våldstillfällena. Det finns också studier som pekar på att barn under 6 år i större utsträckning än äldre barn tenderar att befinna sig i våldets direkta närhet. Men på samma sätt som när det gäller våld mellan närstående kan det förväntas finnas ett stort mörkertal när det gäller barn som på olika sätt upplever våld mellan närstående. Enligt flera svenska studier är barnen närvarande genom att exempelvis befinna sig i det hus där våldet sker, genom att

bevittna våldet i rummet där det pågår eller till och med genom att försöka stoppa våldet.

Ett barn som upplever våld i hemmet löper, jämfört med andra barn, större risk att under sin barndom bli utsatt för bristande omsorg och för fysiskt och sexuellt våld av någon i sin omgivning. I en analys av flera forskningsrapporter fann man att mellan 30 och 60 procent av de barn som upplevt våld i hemmet även blir utsatta för fysisk misshandel av en förälder eller annan omsorgsperson.

Det går inte att urskilja en viss typ av våld, t.ex. det fysiska, som det svåraste för ett barn att uppleva. Det är kombinationen av våld, utsatthet, kränkningar och kontrollerande beteende som är av betydelse. Det kan enligt viss forskning vara mer psykiskt skadligt för ett barn att uppleva våld i familjen än att själv utsättas för våld. När exempelvis barnets ena förälder använder våld mot den andra föräldern blir barnet känslomässigt övergivet och skyddslöst. Den ena föräldern blir då en hotfull angripare och den andra ett utsatt offer, vilket kan skada barnets anknytning till sina omsorgspersoner.

Barn som upplever våld från sina föräldrar eller andra omsorgspersoner löper bl.a. en större risk än andra barn att utveckla symtom som ångest, nedstämdhet, posttraumatisk stress samt beteendeproblem som trots och uppförandestörning än barn som inte har sådana erfarenheter. Det går att ända ner i ettårsåldern se tydliga negativa reaktioner hos barn vars mamma utsätts för våld av en närstående, exempelvis oro och stress. Studier av långsiktiga konsekvenser visar att barn som upplevt våld mellan sina föräldrar och mot sina syskon löper en ökad risk för att också uppleva våld eller utsätta andra för våld i en vuxenrelation.

Det finns förpliktelser enligt barnkonventionen

FN:s konvention om barnets rättigheter (barnkonventionen) har sedan den 1 januari 2020 ställning som svensk lag (se lagen [2018:1197] om Förenta nationernas konvention om barnets rättigheter). Den innebär ett förtydligande av att domstolar och rättstillämpare ska beakta de rättigheter som följer av barnkonventionen. Barnets rättigheter ska beaktas vid avvägningar och bedömningar som görs i beslutsprocesser i mål och ärenden som rör barn.

Barnkonventionen slår fast att alla barn har samma rätt att växa upp under trygga förhållanden, att utvecklas och att skyddas mot övergrepp och utnyttjande. Konventionen utgår från fyra grundprinciper som är vägledande för hur övriga rättigheter i konventionen ska tolkas. Det handlar om att alla barn ska ha samma rättigheter och lika värde (artikel 2), att det i alla åtgärder som rör barn i första hand ska beaktas vad som bedöms vara barnets bästa (artikel 3), att alla barn har rätt till liv, överlevnad och utveckling (artikel 6) samt att barnet har rätt att bilda och uttrycka sina åsikter och få dem beaktade i alla frågor som berör honom eller henne (artikel 12). Grundprinciperna har också en självständig betydelse och ska vara utgångspunkt för beslut och åtgärder som kan röra enskilda barn eller grupper av barn.

Enligt artikel 12 ska det barn som är i stånd att bilda egna åsikter tillförsäkras rätten att fritt uttrycka dessa i alla frågor som rör barnet. Barnets åsikter ska tillmätas betydelse i förhållande till barnets ålder och

mognad och andra individuella förutsättningar. För detta ändamål ska barnet, i alla domstolsförfaranden och administrativa förfaranden som rör barnet, särskilt beredas möjlighet att höras, antingen direkt eller genom en företrädare eller ett lämpligt organ. Rättigheten gäller alla barn utan åtskillnad i enlighet med den s.k. icke-diskrimineringsprincipen i artikel 2. Staten är således skyldig att säkerställa att barnet kan utöva denna rättighet. Det finns ingen åldersgräns utan barnet kan bilda åsikter vid mycket ung ålder, även om barnet inte kan uttrycka dessa verbalt. Även icke verbal kommunikation, såsom lek, kroppsspråk, ansiktsuttryck, teckningar och målningar, som också mycket små barn kan använda, kan ge uttryck för barnets åsikter. Har i det enskilda fallet ett barn inte förmåga att ge uttryck för sina åsikter får dessa, så långt det är möjligt, klargöras på annat sätt. Enligt artikel 19 ska alla lämpliga lagstiftningsåtgärder, administrativa, sociala och utbildningsmässiga åtgärder vidtas för att skydda barnet mot alla former av fysiskt och psykiskt våld, skada eller övergrepp, vanvård eller försumlig behandling, misshandel eller utnyttjande, inklusive sexuella övergrepp, medan barnet är i föräldrarnas eller den ena föräldrarnas, vårdnadshavarens eller annan persons vård.

Det straffrättsliga skyddet är svagt

Det finns inte något brott i svensk rätt som uttryckligen tar sikte på barn som bevittnar brott i nära relationer. Under vissa förutsättningar kan rekvisiten för misshandel enligt 3 kap. 5 § brottsbalken vara uppfyllda. Misshandel förutsätter dock att barnet tillfogats kroppsskada, sjukdom eller smärta eller försatts i vanmakt eller något annat sådant tillstånd. Med smärta avses ett fysiskt lidande som inte är alltför obetydligt. Sjukdom inbegriper psykisk sjukdom och psykisk invaliditet. Under sjukdom faller i och för sig sådant psykiskt lidande som medför en medicinskt påvisbar effekt, t.ex. en psykisk chock, men för straffansvar krävs det bl.a. att det i det enskilda fallet bevisas att en medicinsk påvisbar effekt har uppstått som har samband med det psykiska våld som att utsätta ett barn för att bevittna brott kan utgöra.

Enligt 4 kap. 7 § brottsbalken döms den som fysiskt antastar någon annan eller utsätter någon annan för störande kontakter eller annat hänsynslöst agerande, om gärningen är ägnad att kränka den utsattes frid på ett kännbart sätt, för ofredande. Högsta domstolen slog dock i rättsfallet NJA 2005 s. 712 fast att det inte kan anses utgöra ofredande att låta ett barn bevittna övergrepp i hemmet, eftersom det skulle innebära en pressad tolkning av straffbestämmelsen som inte har stöd i lagmotiven eller tidigare praxis.

Det har införts en särskild straffskärpningsgrund

Frågan om hur skyddet för barn som bevittnar brott i nära relationer kan stärkas har diskuterats under en längre tid. Kommittén mot barnmisshandel behandlade delvis frågan men avstyrkte en generell kriminalisering av psykisk misshandel av barn, där bl.a. frågan om barn som tvingas bevittna våld i sin närmiljö ingick (se SOU 2001:72 Barnmisshandel – Att förebygga och åtgärda s. 121–122). I den efterföljande propositionen Stärkt skydd för barn i utsatta situationer m.m. gjordes samma bedömning

och det uttalades att det saknas skäl för en utökad kriminalisering av psykisk misshandel av barn (se prop. 2002/03:53 s. 68–69). Däremot föreslogs en särskild straffskärpningsgrund i 29 kap. 2 § 8 brottsbalken för brott som varit ägnat att skada tryggheten och tilliten hos ett barn i dess förhållande till en närstående person.

Av förarbetena till den särskilda straffskärpningsgrunden framgår att det i och för sig redan finns en skyldighet att vid straffvärdebedömningen, som en försvårande omständighet, beakta att brottet har begåtts mot ett barn av en närstående person men att det finns anledning att ytterligare lyfta fram och tydligare markera barns särskilda utsatthet då förövaren är närstående till barnet. Vidare framgår att det genom en särskild straffskärpningsgrund, som tar sikte på brott där barns trygghet och tillit hotas av närstående, skapas ett mer heltäckande straffrättsligt skydd för barn i utsatta situationer. Det framgår även att straffskärpningsgrunden inte är begränsad till att enbart gälla de fall då brottet riktar sig direkt mot ett barn utan att den även omfattar sådana fall där ett barn bevittnar – ser eller hör – t.ex. att en förälder blir slagen av den andra föräldern eller av någon annan närstående till barnet. (Se samma prop. s. 70–71 och 111).

Vilka brott som är ägnade att skada ett barns trygghet och tillit får bedömas utifrån samtliga omständigheter i det enskilda fallet. Straffskärpningsgrunden har sitt främsta tillämpningsområde vid vålds- och sexualbrottslighet, men är även tillämplig vid andra typer av brottslighet. Som exempel nämns i förarbetena att en förälder hotar den andra föräldern eller inför barnen slår sönder det gemensamma hemmet. (Se samma prop. s. 73 och 112).

Det finns en rätt till särskild brottsskadeersättning

I propositionen Barn som bevittnat våld ansågs det finnas ett ytterligare behov av att förstärka stödet och rättigheterna för barn som bevittnar brott i nära relationer. Detta gjordes genom att det bl.a. lämnades förslag om att barn som bevittnar brott ska ha rätt till särskild brottsskadeersättning från staten. Bestämmelsen återfinns i 9 § brottsskadelagen (2014:322). Av förarbetena till bestämmelsen framgår att straffskärpningsgrunden väl fångar in de situationer där det är rimligt att barnet har rätt till särskild brottsskadeersättning och att de barn som bör vara berättigade till ersättning är de som bevittnat ett brott som varit ägnat att skada deras trygghet och tillit i förhållande till en närstående. Det krävs inte någon utredning om huruvida någon psykisk påverkan av barnet faktiskt har uppkommit utan det är i stället avgörande om brottet är sådant att påverkan typiskt sett kan antas förekomma. (Se prop. 2005/06:166 s. 26).

Allvaret av det eller de brott som barnet bevittnat avgör ersättningens storlek. För att ett barn som bevittnat brott ska kunna få brottsskadeersättning krävs, enligt den praxis från Brottsoffermyndigheten som utredningen tagit del av, i de allra flesta fall en fällande dom för det brott som barnet bevittnat. Dessutom måste det finnas någon form av dokumentation, helst i förundersökning, gärningsbeskrivning eller dom, som visar att barnet har sett eller hört brottet.

Det ska antecknas i förundersökningsprotokollet om det funnits ett barn som har bevittnat brottet och i så fall var barnet har befunnit sig (20 § förundersökningskungörelsen [1947:948]). Vårdnadshavaren till ett barn

som bevittnat brott ska underrättas om möjligheten till brottsskadeersättning, om inte vårdnadshavaren är misstänkt för brottet (13 a § samma kungörelse). En ansökan om brottsskadeersättning får göras av endast en vårdnadshavare, om den andra vårdnadshavaren har begått brottet eller det annars finns särskilda skäl (18 § brottsskadelagen).

Barn som bevittnar brott har normalt inte status som målsägande

Enligt 20 kap. 8 § fjärde stycket rättegångsbalken är målsäganden den person som ett brott är begånget mot. Enligt samma bestämmelse är även den person som blivit förnärad eller lidit skada av brottet att anse som målsägande. Det handlar således om tre alternativa kategorier av målsägande, men de tre angivna fallen utesluter inte varandra. Den som ett brott är begånget mot blir ofta förnärad av det och lider för det mesta också någon form av skada.

Brottsbeskrivningen i den aktuella straffbestämmelsen ger ofta anvisning om vem ett brott har begåtts mot. Det är mer oklart vad som avses med uttrycket förnärad av brott. Med lidit skada av brottet avses endast den som personligen blivit utsatt för ett brott och därigenom fått ett skadeståndskrav. Den som lidit skada i samband med brottet blir således inte målsägande. (Se Fredriksson & Malm, Brottsoffrets rättigheter, 2012, s. 25–26). Enligt gällande rätt får barn som bevittnar brott i en nära relation ofta inte målsägandestatus (jfr prop. 2005/06:166 s. 24). Det har sin grund i att de enligt gällande lagstiftning normalt inte kan anses ha blivit utsatta för något brott.

Barnets möjligheter att höras kan begränsas

Enligt 36 kap. 1 § första stycket rättegångsbalken får var och en som inte är part i målet höras som vittne. Vissa undantag från vittnesplikten finns dock, exempelvis behöver den som är närstående till en part i en rättegång inte vittna (36 kap. 3 § samma balk). Det undantaget kan bli aktuellt när ett barn bevittnat brott i en nära relation eftersom barnet då är närstående till antingen en eller flera av parterna i rättegången. För att förhör i dessa fall ska kunna hållas med ett barn under 15 år krävs i praktiken oftast att vårdnadshavaren medverkar till att förhöret kommer till stånd. Barnet kallas även till förhöret genom vårdnadshavaren (jfr 6 kap. 11 § föräldrabalken). Vidare bör den som har vårdnaden om ett barn som är under 15 år vara närvarande vid förhöret, om det kan ske utan men för utredningen (23 kap. 10 § sjätte stycket rättegångsbalken).

4.2 Det finns ett behov av ett förstärkt straffrättsligt skydd

Regeringens bedömning: Det finns ett behov av ett förstärkt straffrättsligt skydd för barn som bevittnar brott. Det bör därför införas ett nytt brott som straffbelägger att utsätta ett barn för att bevittna vissa brottsliga gärningar i nära relation.

Utredningens bedömning överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: En klar majoritet av remissinstanserna delar bedömningen eller har inte något att invända mot den. Flera remissinstanser, däribland *Akademikerförbundet SSR*, *Brottsofferjouren Sverige*, *Jämställdhetsmyndigheten* och *Länsstyrelsen i Västmanlands län*, betonar särskilt vikten av införandet av ett barnfridsbrott mot bakgrund av barnkonventionen och att vårdnadshavare därmed inte kommer att ha möjlighet att motsätta sig barnets hörande vilket kan bidra till synliggörande och även ökad upptäckt av annan utsatthet hos barn. *Brottsoffermyndigheten* framhåller att en kriminalisering har en stark normerande effekt som kan bidra till att förebygga våld eller andra brottsliga handlingar mot barn. Även *Sveriges advokatsamfund* anser att en kriminalisering är nödvändig.

Brottsförebyggande rådet ser starka skäl att öka skyddet och stödet för barn i utsatta situationer, inte minst genom förstärkta sociala system och insatser, och anser att införandet av ett barnfridsbrott kan vara ett led i ett förstärkt arbete men framför att det säkerligen finns andra och viktigare åtgärder att vidta utanför straffrättens område. *Justitiekanslern* anser att bevitnande av brott i nära relation skadar barns hälsa och att samhället bör reagera skarpt på sådana handlingar, men att de skäl som utredningen framför en särskild straffbestämmelse inte är helt övertygande. Redan den befintliga straffskärpningsgrunden borde medföra att det ingår i polisens uppgift att utreda misstankar om att barn bevittnar relationsvåld. *Uppsala universitet (Juridiska institutionen)* ifrågasätter om införandet av ett barnfridsbrott skulle få någon märkbar betydelse för att förändra situationen eller bli särskilt effektiv och pekar på att de av utredningen redovisade bristerna i socialtjänstens, polisens och rättsväsendets arbete inte kan lösas genom införandet av ett barnfridsbrott.

Polismyndigheten efterfrågar en närmare analys kring de eventuella vinster i effektiviteten av relationsbrott som en kriminalisering kan innebära kontra det förhållandet att barnen tvingas in i en rättsprocess mot en förälder eller annan närstående. Även *Socialstyrelsen* anser att det saknas en analys av de konsekvenser som en kriminalisering kan innebära för ett barn. Socialstyrelsen pekar särskilt på att det behövs en analys av hur barnet kan påverkas av rättsprocessen och om det kan finnas situationer när det inte kan anses vara för barnets bästa att medverka i en brottsutredning. *Åklagarmyndigheten*, som i och för sig instämmer i utredningens bedömning, anser att det kan ifrågasättas om det är för barnets bästa, och i enlighet med barnkonventionen, att tvinga ett barn att vittna mot sina närstående.

Skälen för regeringens bedömning

Att som barn utsätts för att bevittna våld kan få förödande konsekvenser

Som framgår av föregående avsnitt har ungefär vart tionde barn i Sverige någon gång upplevt våld mellan närstående vuxna. Att som barn bevittna att en närstående blir utsatt för våld eller andra brottsliga handlingar riskerar att få förödande konsekvenser för barnet. Enligt viss forskning kan det vara mer skadligt för barnet att uppleva våld i familjen än att själv utsättas för våld. När barnets ena förälder använder våld mot den andra föräldern blir barnet känslomässigt övergivet och skyddslöst. Den ena föräldern blir då en hotfull angripare och den andra ett utsatt offer, vilket

kan skada barnets anknytning till båda sina föräldrar. Barn som upplever våld av och mot sina föräldrar eller andra omsorgspersoner löper större risk än andra barn att utveckla symtom som ångest, nedstämdhet, posttraumatisk stress och beteendeproblem, som trots och uppförandestörning, än barn som inte har sådana erfarenheter. Studier av långsiktiga konsekvenser visar att barn som upplevt våld mellan sina föräldrar och mot sina syskon löper en ökad risk för att också uppleva våld eller utsätta andra för våld i en vuxen relation.

Det straffrättsliga regelverket ger ett begränsat skydd

Som det redogörs för i avsnitt 4.1 finns det inte någon befintlig straffbestämmelse som uttryckligen tar sikte på barn som bevittnar brott. Det torde även vara mycket sällan som någon, som utsatt ett barn för att bevittna brott, kan dömas för misshandel. Till detta kommer att Högsta domstolen har slagit fast att det inte heller kan anses utgöra ofredande att låta ett barn bevittna övergrepp i hemmet ens om det sker i betydande utsträckning (se rättsfallet NJA 2005 s. 712). Den nya utformningen av bestämmelsen om ofredande (4 kap. 7 § brottsbalken) från januari 2018 bedöms inte heller medföra någon förändring av rättsläget (jfr prop. 2016/17:222 Ett starkt straffrättsligt skydd för den personliga integriteten). Det straffrättsliga skyddet för barn som utsätts för att bevittna brott i nära relationer måste mot den bakgrunden anses som begränsat.

Det finns ett behov av ett förstärkt straffrättsligt skydd

Det begränsade straffrättsliga skyddet medför att barn som bevittnar brott i de allra flesta fall inte får ställning som målsägande under förundersökningen eller i en eventuell efterföljande rättegång. Det medför i sin tur att barnet inte har rätt till en särskild företrädare för barn eller ett målsägandebiträde (jfr 1 § lagen [1999:997] om särskild företrädare för barn och 1 § lagen [1988:609] om målsägandebiträde). Eftersom en vårdnadshavare i praktiken kan hindra ett barn från att höras under förundersökningen eller i rättegången innebär det att barnet får små möjligheter att komma till tals. Det medför i sin tur en klar risk för att barn som bevittnar brott i nära relationer inte uppmärksammas vid anmälningsupptagningen eller i den fortsatta utredningen. Detta är mindre förenligt med barnkonventionens artiklar som slår fast att barn ska skyddas från alla former av fysiskt och psykiskt våld och att barn ska beredas möjlighet att höras. Att barnen inte synliggörs kan också få konsekvenser på såväl kort som lång sikt för dem, vilket är något som även utredningen och vissa remissinstanser särskilt lyfter fram. Bland andra *Brottsofferjouren Sverige* och *Jämställdhetsmyndigheten* pekar också på att en kriminalisering skulle bidra till ökad upptäckt av annan utsatthet hos barn.

Det har i och för sig genom åren vidtagits åtgärder som medfört att skyddet för barn som utsätts för att bevittna brott har stärkts. Det har exempelvis införts en särskild straffskärpningsgrund som innebär att det som en försvarande omständighet särskilt ska beaktas om ett brott varit ägnat att skada tryggheten eller tilliten hos ett barn i dess förhållande till en närstående person. Det har även införts en särskild rätt till brottsskadeersättning som innebär att ett barn som bevittnar brott kan ha rätt till ersättning från staten. Vidare har det införts en bestämmelse som innebär

att det i förundersökningsprotokollet ska antecknas om det funnits ett barn som har bevitnat brott och i så fall var barnet har befunnit sig. Även socialtjänstens ansvar enligt socialtjänstlagen (2001:453) för barn som bevitnar brott har vid flera tillfällen förtydligats (se bl.a. prop. 2012/13:10 Stärkt stöd och skydd för barn och unga).

I likhet med *Brottsoffermyndigheten* anser dock regeringen att dessa åtgärder inte är tillräckliga. Möjligheten att få brottskadeersättning är dessutom beroende av att de barn som bevitnar brott uppmärksammas vid anmälningsupptagningen eller i den fortsatta utredningen, vilket det i enlighet med det ovan sagda finns en klar risk för att de inte gör. Sammantaget finns det därför ett behov av ett förstärkt straffrättsligt skydd för barn som bevitnar brott i nära relation.

Utredningen föreslår att det bör ske genom att det uttryckligen blir kriminaliserat att utsätta ett barn för att bevittna vissa brottsliga gärningar i en närstående relation. De flesta remissinstanserna ställer sig bakom den bedömningen. Några remissinstanser, bland andra *Justitiekanslern* och *Uppsala universitet*, ifrågasätter dock om en kriminalisering är en effektiv åtgärd för att komma till rätta med problemet. Regeringen kan i och för sig instämma i att det behövs olika åtgärder som syftar till att öka skyddet för utsatta barn. Inte minst socialtjänsten har en viktig roll i det arbetet. Men enligt regeringens bedömning utgör inte det ett tillräckligt skäl från att avstå från en kriminalisering. En kriminalisering kan också, utöver att den ger ökade förutsättningar för att barns utsatthet uppmärksammas och ger dem större möjligheter att komma till tals, förväntas få en önskvärd normerande verkan. Genom kriminaliseringen görs det ännu tydligare att samhället reagerar kraftfullt mot det oacceptabla och belagt skadliga i att utsätta barn för att bevittna exempelvis våld som begås mot deras nära anhöriga. Barns rätt att leva och växa upp utan att behöva bevittna våld i hemmet är ett särskilt skyddsvärt intresse. Det bör också i det sammanhanget beaktas att de insatser som socialtjänsten kan tillhandahålla i första hand bygger på frivillighet och samtycke från vårdnadshavarna. Om en person förnekar att det finns problem med våld i hemmet och därför motsätter sig insatser från socialtjänsten, finns det i praktiken mycket små möjligheter att sätta in sådana.

Det har av bland andra *Åklagarmyndigheten* framförts att det kan ifrågasättas om det alltid är för barnets bästa att tvingas vittna mot sina närstående. Regeringen har i och för sig förståelse för den invändningen. En sådan situation kan dock uppkomma redan i dag om barnet utsätts för brott i en nära relation. Barnet blir i sådana fall målsägande och kommer att vittna mot en närstående, typfallet en förälder. Det faktum att barn som lever i hem där det förekommer våld kommer att uppmärksammas mer och få ett starkare straffrättsligt skydd väger, enligt regeringens mening, tyngre än den nackdel som det kan medföra att vittna mot en förälder eller annan närstående. Det finns inte heller någon skyldighet för ett barn att vittna mot en närstående. Vidare ska, vid alla avvägningar och bedömningar som görs i beslutsprocesser i mål och ärenden som rör barn, en bedömning göras av vad som är barnets bästa i det enskilda fallet. Det krävs således ett aktivt övervägande. Barnets liv och hälsa måste skyddas, men barnets integritet, rätt att uttrycka sin åsikt och rätt till inflytande måste även beaktas vid bedömningen av vad som är det enskilda barnets bästa i den aktuella situationen. Att barnets bästa ska bedömas och beaktas innebär att

vid en avvägning av det enskilda barnets intresse mot andra intressen ska barnets intresse väga tungt, men det behöver inte vara avgörande. Det kan också finnas tillfällen då ett barn inte har förmåga att ge uttryck för sina åsikter. I sådana situationer måste barnets inställning, så långt det är möjligt, klarläggas på annat sätt. Som *Polismyndigheten* är inne på kan det faktum att barn hörs om sina upplevelser också bidra till att stärka bevisningen när det gäller grundbrottet. Det utgör dock inget självständigt skäl för bedömningen av om en kriminalisering bör ske eller inte.

Mot ovanstående bakgrund instämmer regeringen, liksom en klar majoritet av remissinstanserna, i utredningens bedömning att det bör införas ett nytt brott som straffbelägger att utsätta ett barn för att bevittna våld eller vissa andra brottsliga handlingar i en nära relation. I det följande avsnittet redovisar regeringen sin bedömning av hur ett sådant särskilt brott bör utformas.

Vissa remissinstanser framför synpunkter på andra närliggande frågor, såsom införandet av en särskild straffbestämmelse om misshandel av barn eller frågor om vårdnad. Dessa frågor har dock inte behandlats av utredningen och det finns således inte underlag för att överväga dem inom ramen för detta lagstiftningsärende.

4.3 Utformningen av straffbestämmelsen

Regeringens förslag: En ny straffbestämmelse ska införas i brottsbalken. Straffansvaret ska omfatta att utsätta ett barn för att bevittna vissa utpekade brott i 3, 4, 6 och 12 kap. brottsbalken. En förutsättning för straffansvar är att barnet är närstående till gärningspersonen och den som utsätts för det bevittnade brottet.

Utredningens förslag stämmer delvis överens med regeringens. Utredningen föreslår att också gärningspersonen och den som utsätts för det bevittnade brottet ska vara närstående till varandra och att det av lagtexten uttryckligen ska framgå att gärningen som bevittnas ska ha varit ägnad att skada barnets trygghet eller tillit i förhållande till någon av dessa personer. Utredningen föreslår inte någon uppräkningslista av de brott som det ska vara straffbelagt att utsätta ett barn för att bevittna.

Remissinstanserna: En klar majoritet av remissinstanserna är positiva till införandet av en ny straffbestämmelse men däremot är remissutfallet blandat i fråga om utformningen av det nya brottet. *Svea hovrätt* avstyrker den utformning av straffbestämmelsen som utredningen föreslår med hänsyn till att den strider mot legalitetsprincipens obestämdhetsförbud och pekar bl.a. särskilt på avsaknaden av en uppräkningslista av de brott som det ska vara straffbelagt att bevittna.

När det gäller närståenderelationerna ifrågasätter *Svea hovrätt* varför gärningspersonen och den som utsätts för grundbrottet måste vara närstående till varandra och anger som exempel att det får till följd att en ny part inte omfattas av närståendekretsen men inte heller barnets farfar och morfar eller mamma och pappas nya sambo när dessa endast är närstående till barnet men inte till varandra. *Socialstyrelsen* ifrågasätter också närståendekravet och anger som exempel en f.d. partner som barnets förälder inte har bött tillsammans med. *Inspektionen för vård och omsorg*,

Kriminalvården och *Malmö tingsrätt* för fram liknande synpunkter. *Åklagarmyndigheten* anser att det väsentliga borde vara vilken relation barnet har till gärningspersonen och den som utsätts för grundbrottet och pekar särskilt på att förslaget inte omfattar situationen där föräldrarna är separerade och en förälder begår brott mot den andra förälderns nya partner. Enligt myndigheten är det inte ovanligt att en förälder bråkar med den andra förälderns nya partner och att konflikter uppstår t.ex. i samband med överlämnningen av barnen. *Västra Götalandsregionen* anser att det bör räckas med att barnet är närstående till den som utsätts för grundbrottet. *ECPAT Sverige* pekar på att det med förslaget kommer finnas situationer som inte omfattas av ett barnfridsbrott men som likväl kan komma att påverka barnet på samma sätt som om brottet hade skett mellan närstående, exempelvis när en närstående exploateras inom människohandel. Även *Plattformen Civila Sverige mot Människohandel* lyfter fram liknande synpunkter. Både *Länsstyrelsen i Östergötlands län* och *Rädda Barnen* för fram att det är viktigt att kretsen av närstående inte blir för snäv med hänsyn till utsatthet i hederskontext. Flera remissinstanser, däribland *Brottsförebyggande rådet*, *Hovrätten för Västra Sverige*, *Justitiekanslern*, *Malmö tingsrätt*, *Svea hovrätt* och *Uppsala universitet (Juridiska institutionen)*, anser att lagtexten behöver förtydligas i fråga om närstående-relationerna.

I fråga om uttrycket bevitna kan *Barnombudsmannen* utifrån legalitetsprincipen ställa sig bakom att det uttrycket används, även om uppleva hade varit att föredra då barn kan påverkas av våldet även om de inte sett eller hört handlingen utan enbart sett konsekvenserna av den. *Unicef* efterfrågar en extensiv tolkning av begreppet för att omfatta flera former av psykiskt våld. *Brottsförebyggande rådet*, *Länsstyrelsen i Östergötlands län* och *Växjö tingsrätt* efterfrågar ett förtydligande av betydelsen av att se och höra i relation till möjligheterna att förstå, såsom fallet med små barn och barn med intellektuella funktionshinder. *Rädda Barnen* pekar särskilt på att barn med intellektuella funktionshinder kan vara särskilt utsatta och att det är viktigt att straffansvar kan komma i fråga även om barnet inte kan uttrycka eller visa på vilket sätt upplevelsen av våldet har påverkat barnet. *Inspektionen för vård och omsorg* framför att tillämpningsområdet kan behöva vidgas för att åstadkomma ett reellt skydd, exempelvis om en förälder sätter barnet i ett annat rum med hörlurar på. *ECPAT Sverige* och *Uppsala universitet (Juridiska institutionen)* för fram liknande synpunkter. *Kvinno- och tjejjouren i Umeå*, *Kvinnohusföreningen i Umeå* och *Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige* anser att det i stället bör handla om risken för att ett barn utsätts för att bevitna våld. *Justitiekanslern* är tveksam till att i ett straffbud ge begreppet bevitna en vidare betydelse än enligt vanligt språkbruk. Flera remissinstanser, bland andra *Barnens rätt i samhället*, *Rädda barnen*, *Uppsala universitet (Nationellt centrum för kvinnofrid)* och *Örebro universitet*, anser att det i stället för att bevitna våld borde handla om att uppleva våld. *Barnens rätt i samhället* pekar särskilt på att begreppet bevitna gör att barn som utarbetar en strategi för att undvika att se eller höra våldet, men som ändå förstår att något inträffar, inte får något skydd av straffbestämmelsen.

När det gäller vilka gärningar som det ska vara straffbara att utsätta ett barn för att bevitna efterfrågar *Brottsförebyggande rådet* en precisering av vilka brott som ska kunna utgöra ett grundbrott. *Svea hovrätt* och

Åklagarmyndigheten anser att definitionen av grundbrottet är mycket vag och svårtillämpad. De anser vidare att det av straffbestämmelsen uttryckligen bör framgå vilka brott som kan bevittnas och att inga oaktsamhetsbrott borde ingå. Även *Uppsala tingsrätt* för fram att det kan finnas skäl att överväga att ange grundbrotten i lagtexten i likhet med övriga fridsbrott. *Uppsala universitet (Juridiska institutionen)* anser att lagtexten bör förtydligas för att uppfylla kravet på förutsebarhet. *ECPAT Sverige* vill särskilt lyfta fram att olika former av sexuellt våld som begås av föräldrar mot syskon bör omfattas.

I fråga om förhållandet mellan grundbrottet och bevittnandebrottet anser *Hovrätten för Västra Sverige* att det bör övervägas om en ordning där grundbrottet och bevittnandet prövas i olika rättegångar kan stå i strid med förbudet i 30 kap. 9 § rättegångsbalken mot att pröva samma gärning flera gånger. *Justitiekanslern* framför att det kan uppstå betydande tillämpningsproblem i fråga om brottskonkurrens bl.a. i förhållande till den befintliga straffskärpningsgrunden och i de fall när grundbrottet och bevittnandet inte prövas i samma rättegång. *Åklagarmyndigheten* efterfrågar klargörande av olika frågor rörande brottskonkurrens, bl.a. att en och samma gärning kan utgöra brott mot två målsägande och barnfridsbrottets förhållande till fridskränkingsbrotten.

Åklagarmyndigheten framför att en översyn av åtalsreglerna kan behöva göras, beroende på den slutliga avgränsningen av barnfridsbrottet. *Svea hovrätt* för fram en liknande synpunkt.

Barnombudsmannen ser positivt på att det föreslagna brottet kommer att omfattas av skyndsamhetskravet i förundersökningskungörelsen men anser att det kan leda till svårigheter eftersom grundbrottet i de flesta fall inte kommer att ha samma skyndsamhetskrav. *Åklagarmyndigheten* framför att det kan bli svårt att iakttäta den föreskrivna tidsfristen eftersom grundbrottet och barnfridsbrottet kommer behöva utredas parallellt. Liknande synpunkter förs även fram av bland andra *Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd* och *Unicef*.

Skälen för regeringens förslag

Utredningens förslag och hur det har mottagits av remissinstanserna

Utredningen föreslår att straffansvaret ska täcka den som begår en brottslig gärning mot en närstående person, om gärningen bevittnas av ett barn och är ägnad att skada barnets trygghet eller tillit i förhållande till någon av dessa personer.

En klar majoritet av remissinstanserna är positiva till införandet av en ny straffbestämmelse men däremot är remissutfallet blandat i fråga om utformningen av det nya brottet. Vissa godtar utformningen av det medan andra riktar kritik mot brotts föreslagna räckvidd och anser att den bör inskränkas eller utvidgas. I det följande redovisar regeringen sin bedömning av hur brottet bör utformas. Regeringen återkommer i avsnitt 4.4 till frågorna om brottsbeteckning, gradindelning och straffskala.

Relationen mellan barnet, gärningspersonen och offret för grundbrottet

Den första frågan är vilken relation som bör finnas mellan barnet, den som begår det brott som bevittnas (gärningspersonen) och den som utsätts för

det brottet (offret för grundbrottet). I den delfrågan gör utredningen bedömningen att det för straffansvar bör vara en förutsättning att barnet har en närstående relation både till gärningspersonen och offret för grundbrottet och att de i sin tur ska vara närstående till varandra.

Flertalet remissinstanser godtar utredningens förslag till avgränsning. Några remissinstanser anser dock att den föreslagna avgränsningen är för snäv. Till exempel ifrågasätter *Svea hovrätt* och *Åklagarmyndigheten* kravet på att gärningspersonen och offret för grundbrottet måste vara närstående till varandra och lyfter särskilt fram exemplet när föräldrarna är separerade och en förälder begår brott mot den andra förälderns nya partner. Åklagarmyndigheten pekar även på att det inte är ovanligt att en förälder bråkar med den andra förälderns nya partner och att konflikter kan uppstå, exempelvis i samband med överlämning av barnet. Enligt myndigheten borde det väsentliga vara vilken relation barnet har till gärningspersonen och offret för grundbrottet då syftet med lagstiftningen är att stärka barnens ställning. Några enstaka remissinstanser anser att det borde vara tillräckligt att barnet är närstående till antingen gärningspersonen eller offret för grundbrottet.

Att bevittna ett brott, särskilt som barn, kan vara skrämmande oavsett vilken relation den som bevittnar det har till den som begår det eller till den som det begås mot. Det skulle dock, enligt regeringens mening, vara att föra det för långt att mer allmänt straffbelägga att begå ett brott inför ett barn. Att en förälder blir slagen av en för barnet okänd gärningsperson inför sitt barn bör således inte omfattas. Kriminaliseringen bör i stället, i enlighet med utredningens avsikt, avgränsas så att den träffar de mer vanligt förekommande fallen av bevittnande där risken för att barnet far illa är särskilt stor.

Enligt den forskning som redovisas av utredningen är det särskilt skadligt för ett barn att bevittna våld eller andra angrepp av och mot en förälder eller annan omsorgsperson, som t.ex. en bonusförälder (se avsnitt 4.1). I dessa fall kan nämligen barnet uppleva att han eller hon förlorar båda sina föräldrar, eller andra omsorgspersoner, genom att den ena blir en skrämmande gärningsperson och den andra blir ett offer som har svårigheter att skydda sig själv eller barnet. Mot denna bakgrund har regeringen i och för sig viss förståelse för den avgränsning som utredningen gör när den föreslår att det ska uppställas ett krav på att gärningspersonen och offret för grundbrottet ska vara närstående till varandra. Men som *Svea hovrätt* och *Åklagarmyndigheten* påpekar medför ett krav på att gärningspersonen och offret för grundbrottet måste vara närstående till varandra att vissa bevittnandesituationer, såsom när föräldrarna är separerade och en förälder begår brott mot den andra förälderns nya partner, faller utanför det straffbara området även när barnet har en mycket nära relation till bonusföräldern. Regeringen anser att detta inte är tillfredsställande, särskilt mot bakgrund av den forskning som redovisas ovan. Det skulle nämligen medföra att fall där ett barn uppenbart riskerar att ta skada faller utanför tillämpningsområdet. Regeringen instämmer också i Åklagarmyndighetens synsätt att det vid avgränsningen av straffansvaret bör fästas större vikt vid barnets relation till gärningspersonen och offret för grundbrottet än vad dessa personer har för relation till varandra. Precis som vissa remissinstanser lyfter fram medför även ett borttaget krav på en närstående relation mellan gärnings-

personen och offret för grundbrottet att brott som ett barn kan utsättas för att bevitna i en hederskontext omfattas i större utsträckning. Att ta bort närståendekravet mellan gärningspersonen och offret för grundbrottet, och enbart ha kvar kravet på att barnet ska vara närstående till dessa personer, bedöms inte medföra att tillämpningsområdet blir alltför vitt.

Sammanfattningsvis gör regeringen därför bedömningen att det inte bör uppställas något krav på att gärningspersonen och offret för grundbrottet är närstående till varandra, utan att det bör vara tillräckligt att barnet är närstående till dessa två personer. Detta bör, som bland andra *Hovrätten för Västra Sverige* föreslår, uttryckligen framgå av lagtexten.

Vem ska anses som närstående till barnet?

Det finns ingen enhetlig definition i brottsbalken av vad som avses med närstående. Vilka som ska ingå i närståendekretsen beror på konstruktionen av brottstypen och dess syfte. Utredningen gör bedömningen att det är lämpligt att knyta an till vad som enligt förarbetena och praxis avses med närstående i straffbestämmelsen om grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning, men att bedömningen måste göras utifrån barnets perspektiv (se bl.a. prop. 1997/98:55 Kvinnofrid s. 132). Regeringen delar den bedömningen som ingen remissinstans heller invänder mot. Utifrån barnets perspektiv kan gärningspersonen och offret för grundbrottet vara närstående om de t.ex. är barnets föräldrar, nya partners till barnets föräldrar, barnets syskon eller bonussyskon. Även andra släktingar, såsom mor- och farföräldrar och syskon till föräldrar och deras barn, kan i vissa sammanhang anses stå barnet så nära att även dessa ska omfattas. Det handlar om att se till vad barnet har för relation till personen, om de kan anses utgöra en omsorgsperson för barnet eller någon annan som barnet i vardagen har en stark känslomässig anknytning till. Många gånger förutsätter ett närståendeförhållande att barnet bor eller har bott tillsammans med personen.

Det behövs inte ett begränsande rekvisit avseende personkretsen

Utredningens förslag bygger på att det för straffansvar inte är tillräckligt att det finns en närståenderelation utan det ska också göras en bedömning av om gärningen varit ägnad att skada tryggheten eller tilliten hos barnet i förhållande till någon av de närstående. Utredningen beskriver detta som ett kvalificerande rekvisit när det gäller relationen mellan de inblandade. Det typiska fallet där gärningen varit ägnad att skada tryggheten eller tilliten är, enligt utredningen, när gärningen begås av barnets föräldrar eller andra omsorgspersoner. Som exempel nämns när den ena föräldern utsätter den andra för brott. Även andra än barnets biologiska föräldrar kan dock anses som omsorgspersoner till ett barn, t.ex. en bonusförälder eller ett syskon.

Som anges ovan är avsikten att straffbelägga de bevitnandefall där risken för skada för barnet är särskilt stor. Enligt regeringens mening kan det emellertid sättas in fråga om det krävs ett begränsande rekvisit som tar sikte på de inblandades relation för att uppnå detta. Även *Svea hovrätt* synes ifrågasätta det. Som framgår nedan föreslår regeringen att straffansvaret ska begränsas till vissa särskilt utpekade brott där det får anses att ett bevitnande typiskt sett leder till skada om det finns ett

närstående förhållande. Det ställs även, som framgår i det föregående, ett krav på att barnet är närstående till både gärningspersonen och offret för grundbrottet. Det får anses att det regelmässigt påverkar ett barn mycket negativt att utsättas för att bevittna de brott som anges nedan om de begås mellan närstående personer till barnet. Det kan visserligen anses att risken för skada för barnet är mindre framträdande om det handlar om brott som begås mellan barnets syskon. Å andra sidan handlar det även i dessa fall om våld eller annan brottslighet inom ramen för en familjesituation som gått så långt att situationen genom anmälan eller på annat sätt kommit att hanteras av rättsväsendet. Det får därför anses vara rimligt att straffansvaret täcker även dessa situationer. En annan sak är att straffvärdet för bevittnandebrottet i vissa av dessa fall kan anses vara lägre och bedömas som ringa brott (se avsnitt 4.4 nedan).

Sammanfattningsvis anser regeringen att det inte behövs något begränsande rekvisit som tar sikte på relationen mellan de inblandade för att straffansvaret ska omfatta de straffvärda fallen av bevittnande. Det bör i stället vara tillräckligt att ett brott som ingår i den nedan föreslagna brottskatalogen begås av och mot en närstående till barnet.

Bevittna eller uppleva?

Utredningen föreslår att det ska vara en förutsättning för straffansvar att barnet har bevittnat den brottsliga gärningen. I begreppet bevittna ligger, enligt utredningen, att barnet ska ha sett eller hört den brottsliga gärningen begås. Som skäl för sin bedömning pekar utredningen särskilt på att begreppet är etablerat genom bestämmelsen om en särskild rätt till brottskadeersättning (se 9 § brottskadelagen) och att en formulering av straffbestämmelsen helt utifrån barnets upplevelse inte skulle uppfylla de krav som legalitetsprincipen ställer upp på en tydlig strafflagstiftning.

Majoriteten av remissinstanserna har inte något att invända mot utredningens bedömning i denna del. Några remissinstanser anser dock att uttrycket bevittna inte är lämpligt och förordar i stället uttrycket uppleva. Till exempel menar *Barnens rätt i samhället* att begreppet bevittna gör att barn som utarbetar en strategi för att undvika att se eller höra våldet, men ändå förstår att något inträffar, inte får något skydd av straffbestämmelsen. *Barnombudsmannen*, som i och för sig kan ställa sig bakom att uttrycket bevittna används med hänsyn till legalitetsprincipen, anser att begreppet uppleva hade varit att föredra, eftersom barn påverkas av våldet även om de inte sett eller hört handlingen utan bara får se konsekvenserna av den. *Rädda Barnen* pekar på att ett krav på att bevittna kan leda till att våldsutövare väljer att sätta på barnet hörlurar eller liknande för att undvika att barnet ska kunna sägas ha bevittnat våldet. Begreppet upplevelse sätter inte heller press på barnet att kunna precisera med vilket sinne han eller hon uppfattade våldet, vilket kan vara viktigt för de barn som på grund av olika funktionsnedsättningar inte kan berätta om sina upplevelser.

Regeringen vill inledningsvis framhålla att barn som lever i familjer där våld eller andra brottsliga gärningar förekommer drabbas hårt även om de inte ser eller hör när den brottsliga gärningen äger rum. Som utredningen lyfter fram är det också traumatiskt för ett barn att uppleva följderna av ett brott, t.ex. genom att de ser blåmärken eller andra skador på sina föräldrar

eller att inredningen i hemmet slagits sönder. Barn påverkas också negativt av känslan att våldsamheter är på gång. Detta kan i viss mån tala för att uttrycket bevittna i betydelsen sett eller hört gärningen är alltför snävt. Men som utredningen framhåller ställs det höga krav på att en straffbestämmelse på ett tydligt sätt avgränsar det straffbara beteendet. Regeringen delar därför utredningens bedömning att det skulle vara att föra det för långt att låta alla former av upplevelser av brottets konsekvenser omfattas av straffbestämmelsen. Någon form av avgränsning måste därför göras.

Vid avgränsningen finns det ett värde i att knyta an till ett redan känt begrepp till vilket praxis har utvecklats av Brottsoffermyndigheten. Det bör också beaktas att skyddet enligt den särskilda straffskärpningsgrunden i 29 kap. 2 § 8 brottsbalken omfattar att bevittna brott vilket i förarbetena definieras som att se eller höra (se prop. 2002/03:53 s. 111). Det har även i andra lagstiftningsärenden ansetts att ordet bevittna är väl inarbetat i juridiskt språkbruk och att det är att föredra framför begreppet uppleva (se bl.a. prop. 2012/13:10 s. 99). Att ordet bevittna föreslås omfatta både att se och höra en händelse bedöms inte heller avvika från hur ordet vanligtvis används i dagligt språkbruk. Regeringen delar därför, i likhet med majoriteten av remissinstanserna, utredningens bedömning att begreppet bevittna bör användas.

Några enstaka remissinstanser, bland andra *Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige*, anser att det bör räcka med att det finns en risk för att barnet kan komma att bevittna ett brott. En sådan kriminalisering skulle dock enligt regeringens mening vara alltför långtgående eftersom det oftast skulle räcka med att barnet bara befinner sig i huset. Regeringen anser därför att en kriminalisering inte bör utsträckas till att omfatta risken för bevittnande.

Uttrycket bevittna bör förstås så att barnet ska ha sett eller hört den brottsliga gärningen begås. Det överensstämmer med hur begreppet har tolkats i bl.a. Brottsoffermyndighetens praxis. Det är alltså inte tillräckligt att barnet enbart ser följderna av gärningen eller att barnet upplever att våldsamheter är på gång. För att barnet ska anses ha sett eller hört den brottsliga gärningen begås krävs att barnet på något sätt har kunnat uppfatta händelseförloppet och de moment i gärningen som gör den straffbar, t.ex. att det förekommit våld eller högljudda och aggressiva hotfulla uttalanden. Vad som ska krävas för att barnet ska anses ha sett eller hört brottet är alltså beroende av vilket grundbrott det har varit fråga om. Det kan därför många gånger anses vara tveksamt om ett barn kan anses ha bevittnat t.ex. ett olaga hot om hotet framförs på ett språk som barnet inte förstår och det inte föreligger några omständigheter i övrigt, t.ex. ett hotfullt tonläge eller hotfulla beteenden, som barnet kan uppfatta. Någon insikt hos barnet att det varit fråga om ett brott som ingår i den brottskatalog som föreslås nedan krävs inte. Det är inte nödvändigt att barnet befinner sig i samma rum eller ens på samma plats som gärningspersonen eller offret för grundbrottet. Att barnet kan höra t.ex. hur ett hot framförs över telefon, eller får bevittna ett övergrepp över internet i realtid, omfattas också av begreppet bevittna.

Barn som vet med sig att våld eller andra brottsliga gärningar är på gång utvecklar ibland skyddsmekanismer. De kan t.ex. gömma sig eller sätta på sig hörlurar med hög musik för att slippa höra när föräldrarna eller andra

närstående bråkar. Det kan också, som vissa remissinstanser påpekar, förekomma att gärningspersonen eller offret för grundbrottet placerar barnet i ett annat rum eller förser barnet med hörlurar när det är på väg att uppstå en våldsam situation. När barnet själv vidtar åtgärder för att slippa bevittna brottet men stannar kvar i hemmet bör omständigheterna många gånger vara sådana att barnet, trots att han eller hon försökt freda sig, kan anses ha bevittnat gärningen eller i varje fall dess inledande skede genom att höra den. Här bör framhållas att det för straffansvar inte är ett krav att barnet ska ha bevittnat den brottsliga gärningen i dess helhet. Även i det andra fallet kan omständigheterna vara sådana att barnet, trots gärningspersonens eller offret för grundbrottets åtgärder, kan anses ha bevittnat gärningen. Ytterst blir det dock en bevisfråga vad barnet kan anses ha sett och hört i dessa situationer.

Som utredningen lyfter fram är det inte en förutsättning för straffansvar att barnet har förmåga att ge uttryck för sina upplevelser. Det är tillräckligt att det visas att barnet sett eller hört de moment som omfattas av gärningen. Av Brottsoffermyndighetens praxis följer också att brottskadeersättning har betalats ut även när mycket små barn, som saknar förmåga att berätta om händelsen, har utsatts för att bevittna brott. I detta sammanhang är det av vikt att erinra om artikel 12 i barnkonventionen som innebär att barn som är i stånd att bilda egna åsikter tillförsäkras rätten att fritt uttrycka dessa i alla frågor som rör barnet. Rättigheten gäller alla barn utan åtskillnad, dvs. även barn med exempelvis funktionshinder. Rättigheten är absolut och staten är skyldig att säkerställa att denna rättighet kan utövas fullt ut. Det finns ingen åldersgräns utan barnet kan bilda åsikter vid mycket ung ålder, även om barnet inte kan uttrycka dessa verbalt. Även icke verbal kommunikation, såsom lek, kroppsspråk, ansiktsuttryck, teckningar och målningar, som också mycket små barn kan använda, kan ge uttryck för barnets åsikter. Om ett barn i det enskilda fallet inte har förmåga att ge uttryck för sina åsikter får dessa klargöras på annat sätt, så långt det är möjligt.

Gärningar som det ska vara straffbart att utsätta ett barn för att bevittna

När det gäller vilka brottsliga gärningar som det bör vara straffbart att utsätta ett barn för att bevittna gör utredningen bedömningen att det inte är lämpligt att i lagtexten, såsom i straffbestämmelsen om olaga förföljelse, räkna upp vilka brott det ska kunna vara fråga om. Utredningen föreslår i stället att avgränsningen ska utformas genom att ange att gärningen ska vara ägnad att skada barnets trygghet eller tillit i förhållande till gärningspersonen eller offret för grundbrottet. Genom att på detta sätt knyta an till lydelsen av den särskilda straffskärpningsgrunden i 29 kap. 2 § 8 brottsbalken är tanken att straffansvaret för bevittnandefallen ska täcka samma sorts brottslighet som straffskärpningsgrunden utformats för att täcka, dvs. främst vålds- och sexualbrottslighet. Utredningens förslag i denna del kritiserar av flera remissinstanser. Enligt dessa remissinstanser är det inte lämpligt och tillräckligt tydligt att i en straffbestämmelse låta formuleringen av en straffskärpningsgrund utgöra underlag för avgränsningen av det straffbara området.

Regeringen gör i och för sig bedömningen att sådana brottsliga gärningar som den särskilda straffskärpningsgrunden utformats för och

som också som utgångspunkt omfattas av rätten till särskild brottskadeersättning, utgör en ändamålsenlig utgångspunkt för avgränsningen av vilka gärningar som det bör vara straffbart att utsätta ett barn för att bevittna. Utredningens förslag kan därför ha flera fördelar. En är att straffansvaret täcker alla bevitnandefall där risken för skada är särskilt stor. Vidare uppkommer inget behov av att löpande se över bestämmelsen när andra ändringar görs i brottsbalken eller när nya brott tillskapas. Men regeringen instämmer också i att den föreslagna konstruktionen gör att det kan bli svårt att på förhand bedöma det straffbara området och att detta kan leda till problem ur ett legalitetsperspektiv. Regeringen anser därför som flera remissinstanser, däribland *Svea hovrätt* och *Åklagarmyndigheten*, att det på ett tydligare sätt bör framgå av lagtexten vilka brottsliga gärningar som det ska vara straffbart att utsätta ett barn för att bevittna.

Ett alternativ skulle kunna vara att som avgränsning ange rekvisit som är gemensamma för sådana gärningar som det typiskt sett kan förväntas vara traumatiserande och skadliga att bevittna. Till exempel skulle man kunna använda avgränsningen brottsliga gärningar som innefattat våld eller hot mot person. Även en sådan avgränsning skulle dock kunna medföra att det straffbara området blir alltför otydligt. Regeringen anser därför att den mest ändamålsenliga lösningen är att, såsom i straffbestämmelserna om grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning samt olaga förföljelse, ange lagrummen för de brott som bör omfattas av straffansvaret för bevitnande. Vid utformningen av uppräknningen bör utgångspunkten, som flera remissinstanser anser, vara att endast uppsåtliga brott ska ingå. Vidare bör uppräknningen, för att knyta an till den brottslighet som avses med den särskilda straffskärpningsgrunden och den särskilda rätten till brottskadeersättning, omfatta vålds- och sexualbrottslighet. Det bör också vara fråga om brott som är vanligt förekommande i nära relationer och som ett barn typiskt sett kan förstå innebörden av. En lämplig utgångspunkt är de brott som finns i de kapitel i brottsbalken som straffbestämmelsen om grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning hänvisar till, dvs. 3, 4, 6 och 12 kap. Detta bedöms också ligga i linje med utredningens förslag om tillämpningsområde.

Med de angivna utgångspunkterna bör – när det gäller 3 kap. brottsbalken – mord, dråp, misshandel, grov misshandel och synnerligen grov misshandel omfattas av brottskatalogen (3 kap. 1, 2, 5 eller 6 §). I 4 kap. bör människorov, olaga frihetsberövande, olaga tvång, grovt olaga tvång, olaga hot, grovt olaga hot, hemfridsbrott och ofredande omfattas (4 kap. 1, 2, 4, 5, 6 eller 7 §). Att barn utsätts för att bevittna att deras närstående utnyttjas för människohandel eller människoexploatering enligt 4 kap. 1 a och 1 b §§ brottsbalken är i och för sig allvarligt. Men det får oftast anses, så länge det inte finns tydliga inslag av t.ex. olaga tvång, att det är förhållandevis svårt för ett barn att förstå innebörden av de handlingar som ingår i en sådan brottslighet. Förekommer sådana inslag i samband med människohandel kan de omfattas av den övriga uppräknningen av brott. Regeringen gör därför bedömningen att människohandel och människoexploatering inte bör ingå i uppräknningen av de brott som det ska vara straffbart att utsätta ett barn för att bevittna. Vidare är det tillräckligt att ett barn har bevittnat någon av de enskilda gärningar som utgör en grov kvinnofridskränkning eller en olaga förföljelse (4 kap. 4 a och 4 b §§), om en sådan gärning ingår i den nu föreslagna

brottskatalogen. Dessa straffbestämmelser behöver således inte heller räknas upp särskilt. I 6 kap. bör våldtäkt, grov våldtäkt, sexuellt övergrepp, grovt sexuellt övergrepp, våldtäkt mot barn, grov våldtäkt mot barn, sexuellt utnyttjande av barn, sexuellt övergrepp mot barn, grovt sexuellt övergrepp mot barn och sexuellt ofredande omfattas av brottskatalogen (6 kap. 1, 2, 4–6 eller 10 §). I 12 kap. bör brotten skadegörelse och grov skadegörelse omfattas (12 kap. 1 eller 3 §).

Grova och mindre allvarliga fall av de brott som omfattas av brottskatalogen men som saknar egen brottsbeteckning, t.ex. ringa misshandel, omfattas genom de föreslagna paragrafhänvisningarna. Vidare bör straffbara försök till brott som ingår i brottskatalogen omfattas.

När det gäller grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning omfattas även brott enligt 24 § lagen (1988:688) om kontaktförbud. Enligt regeringens mening är det inte ett brott som ett barn typiskt sett bevittnar eller som i sig självt, utan att något annat brott som innefattar våld eller hot samtidigt begås, är så skrämmande att det bör omfattas av straffansvar för bevittnandefallen.

De brott som nu föreslås räknas upp i straffbestämmelsen får anses vara sådana att de typiskt sett är ägnade att skada barnets tillit eller trygghet i förhållande till gärningspersonen eller offret för grundbrottet om de har en sådan relation till barnet som föreslås ovan. Med en sådan uppräkningsbedöms det därför inte finnas något behov av ett rekvisit som innebär att det måste göras en prövning i det enskilda fallet av om brottet varit ägnat att orsaka den effekten hos barnet. Det faktum att den föreslagna brottskatalogen inrymmer en mängd olika former av brottsliga beteenden med olika allvarsgrad och straffvärde ska, såsom framgår i avsnitt 4.4, utgöra ett moment i bedömningen av straffvärdet och rubriceringen av det föreslagna brottet.

Uppsåt

För straffansvar för bevittnandebrottet krävs att gärningspersonen har begått gärningen med uppsåt. Uppsåtet måste täcka såväl grundbrottet som att det funnits ett barn som bevittnat gärningen. Likgiltighetsuppsåt är tillräckligt.

Grundbrottet och bevittnandebrottet bör prövas i samma rättegång

En förutsättning för straffansvar för det föreslagna bevittnandebrottet är att det brott som barnet har bevittnat är styrkt på det sätt som krävs i brottmål i allmänhet. Det finns således ett mycket nära samband mellan grundbrottet och bevittnandebrottet. Enligt regeringens mening bör utgångspunkten därför vara att de två brotten prövas i samma rättegång.

I praktiken torde det dock vara mycket ovanligt att ett behov av att dela upp prövningen i två rättegångar uppstår. Bevittnandebrottet kommer, som framgår nedan, att omfattas av ett skyndsamhetskrav. Det innebär att det knappast kan förutses en handläggning där grundbrottet prövas i en tidigare rättegång än bevittnandebrottet. Det framstår inte heller, mot bakgrund av det nu föreslagna bevittnandebrottet, som sannolikt att det faktum att det funnits ett barn närvarande inte uppmärksammas under utredningen. Skulle någon av dessa sannolikt mycket ovanliga undantagsfall inträffa blir det upp till de rättstillämpande myndigheterna att avgöra

hur handläggningen ska ske utifrån omständigheterna i det enskilda fallet. I det sammanhanget måste, som *Hovrätten för Västra Sverige* framför, bl.a. rättsläget beaktas när det gäller det förbud att lagföras två gånger för samma gärning som gäller enligt 30 kap. 9 § första stycket rättegångsbalken och artikel 4 i sjunde tilläggsprotokollet till den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna (Europakonventionen).

Åtalsregler

Enligt 20 kap. 3 § rättegångsbalken hör alla brott under allmänt åtal om det inte finns ett uttryckligt undantag från det. Ett brott som hör under allmänt åtal omfattas av åklagarens åtalsplikt. Åtalsplikten innebär att åklagaren är skyldig att väcka åtal om han eller hon bedömer att det finns tillräckliga bevis för att ett brott har begåtts och att det går att bevisa vem som har begått det.

Utredningen föreslår att bevitnandebrottet bör höra under allmänt åtal. Regeringen instämmer i detta. Det bör inte heller krävas några särskilda villkor för åtal, t.ex. angivelse från målsäganden (jfr 20 kap. 3 § rättegångsbalken). För två av de brott som föreslås ingå i det föreslagna brottets brottskatalog finns det särskilda åtalsregler. Det gäller hemfridsbrott som inte är grovt och ofredande som inte förövats på allmän plats. För dessa brott krävs antingen angivelse från målsäganden eller att åtal är påkallat från allmän synpunkt (4 kap. 11 § brottsbalken). För det fall åtal övervägs för bevitnandebrott med anledning av ett bevitnande av något av dessa brott, trots att det inte finns någon angivelse, torde det många gånger finnas skäl för åklagaren att göra bedömningen att åtal är påkallat från allmän synpunkt. Bevitnandebrottet kräver å andra sidan inte heller att åtal väckts för grundbrottet, det är tillräckligt att det kan styrkas att det ägt rum. Enligt regeringens mening torde därför inte de särskilda åtalsbegränsningsreglerna för ofredande och hemfridsbrott utgöra ett praktiskt problem. Det finns därför inte anledning att överväga att förändra dem med anledning av förslaget till ett bevitnandebrott.

Skyndsamhetskravet i förundersökningskungörelsen

Av 2 a § förundersökningskungörelsen framgår att en förundersökning där en målsägande vid tiden för anmälan inte fyllt 18 år ska bedrivas särskilt skyndsamt, om brottet riktas mot målsägandens liv, hälsa, frihet eller frid och det för brottet är föreskrivet fängelse i mer än sex månader. Vidare framgår att förundersökningen ska vara avslutad och beslut fattat i åtalsfrågan så snart det kan ske och inom tre månader efter den tidpunkt då det finns någon som är skäligen misstänkt för brottet. Tidsfristen får överskridas endast om det är motiverat med hänsyn till utredningens beskaffenhet eller andra särskilda omständigheter. Exempel på när tidsfristen får överskridas är när förundersökningen är mycket omfattande eller att många barnförhör behöver hållas (se Nebelius Lüning m.fl., *Förundersökningskungörelsen – En kommentar* [18 februari 2021, Version 1B, JUNO] kommentaren till 2 a §).

Det föreslagna bevitnandebrottet kommer normalt att omfattas av skyndsamhetskravet i förundersökningskungörelsen (se avsnitt 4.4 nedan angående straffskalan). *Barnombudsmannen* och *Åklagarmyndigheten*

framhåller att det kan bli svårt att iaktta den tidsfrist som uppställs i kungörelsen eftersom grundbrottet behöver utredas parallellt. Regeringen anser dock inte att det utgör tillräckliga skäl för att överväga en förändring av förundersökningskungörelsen, eftersom det skulle innebära att barn som bevittnar brott i nära relation försätts i en sämre position än andra barn som utsätts för brott. Någon ändring bör därför inte ske.

4.4 Brottsbeteckning, gradindelning och straffskala

Regeringens förslag: Det nya brottet ska placeras i 4 kap. brottsbalken och ges beteckningen *barnfridsbrott*. Straffet ska vara fängelse i högst två år. Om brottet är ringa ska straffet vara böter eller fängelse i högst sex månader.

En särskild straffskala för grovt brott med beteckningen *grovt barnfridsbrott* ska införas. Straffet ska vara fängelse i minst nio månader och högst fyra år. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om gärningen varit av mycket allvarlig art eller om gärningsmannen visat särskild hänsynslöshet.

Regeringens bedömning: Barnfridsbrottet kommer att kunna ingå i brottet grov fridskränkning utan någon särskild lagstiftningsåtgärd.

Utredningens förslag och bedömning överensstämmer delvis med regeringens. Utredningen föreslår en annan språklig utformning av kvalifikationsgrunden i det grova barnfridsbrottet.

Remissinstanserna: En klar majoritet av remissinstanserna tillstyrker eller har inte något att invända mot förslaget eller bedömningen. *Länsstyrelsen i Östergötlands län* anser att en annan brottsbeteckning bör användas med anledning av att begreppet barnfrid får anses omfatta mycket mer än att bevittna våld i nära relationer. *Örebro universitet* föreslår att barnfridsbrottet i stället bör föras in i straffbestämmelsen om misshandel. *Unizon* framhåller att maximistraffet för det föreslagna grova brottet är anmärkningsvärt lågt och att det inte är proportionerligt i förhållande till brottets allvar. *Kvinnofronten* anser inte att det bör finnas en särskild straffskala för mindre allvarliga fall.

Skälen för regeringens förslag och bedömning

Brottsbeteckning och straffbestämmelsens placering

Utredningen föreslår att brottet ska betecknas barnfridsbrott och placeras i 4 kap. brottsbalken om brott mot frihet och frid. De flesta remissinstanserna godtar beteckningen och placeringen. *Länsstyrelsen i Östergötlands län* anser dock att beteckningen barnfridsbrott är mindre lämplig, eftersom den benämningen omfattar mycket mer än att bevittna våld och andra brott. *Örebro universitet* anser att det särskilda straffansvaret för barn som bevittnar brott i stället kan inarbetas i bestämmelsen om misshandel. Regeringen anser för sin del att barnfridsbrott är en lämplig beteckning som väl täcker det beteende som nu föreslås straffbeläggas. Att man i uttrycket barnfrid kan tolka in även andra former av straffbelagda beteenden utgör inte ett tillräckligt tungt vägande skäl för att överväga en annan beteckning av det nya brottet. Det kan vidare inte anses lämpligt att

reglera straffansvaret för barn som bevittnar brott i misshandelsbestämmelsen. Regeringen föreslår alltså att brottet ska ges beteckningen barnfridsbrott och föras in i 4 kap. brottsbalken på den plats som utredningen föreslår. I fråga om grovt brott, se nedan.

Straffbestämmelsen om grov fridskränkning omfattar bl.a. brott enligt 4 kap. brottsbalken (se 4 kap. 4 a § första stycket brottsbalken). Det nya barnfridsbrottet kommer därför att ingå i brottet grov fridskränkning utan någon särskild lagstiftningsåtgärd. Det medför i sin tur att den upprepade kränkningen av barnets integritet som följer av att bevittna brott i familjen över tid kan beaktas särskilt.

Straffskalan för barnfridsbrott

Utredningen föreslår att straffet för barnfridsbrott ska vara fängelse i högst två år och, i ringa fall, böter eller fängelse i högst sex månader.

Straffvärdet för ett barnfridsbrott kan variera i betydande grad beroende på vilket av de brott i den föreslagna brottskatalogen som barnet utsatts för att bevittna. Regeringen, liksom de flesta remissinstanserna, delar utredningens bedömning att en straffskala för barnfridsbrott som sträcker sig mellan fängelseminimum och fängelse i två år, och därmed motsvarar vad som gäller för misshandel, ger tillräckliga möjligheter till en differentierad straffnätning. Regeringen instämmer också, till skillnad från *Kvinnofronten*, i utredningens bedömning att det bör finnas en möjlighet att i ringa fall tillämpa en mildare straffskala. Vad som ska bedömas som ringa fall får avgöras med hänsyn till samtliga omständigheter i det enskilda fallet. En utgångspunkt vid bedömningen bör dock vara straffskalan för det brott som bevittnas. Många gånger kan barnfridsbrottet anses som ringa om det t.ex. varit fråga om ett bevittnande av ett mindre allvarligt ofredande eller ett hemfridsbrott som inte är grovt. I vissa fall skulle även bråk mellan exempelvis syskon, som visserligen är närstående till barnet men där risken för skada ibland kan vara mindre framträdande, kunna anses som ringa. Det är dock inte uteslutet att straffvärdet för barnfridsbrottet bedöms som högre än straffvärdet för grundbrottet. Så kan t.ex. vara fallet om ett uttalat syfte med brottet har varit att begå det inför barnet eller om det sker i syfte att bestraffa barnet eller offret för grundbrottet. Regeringen instämmer således, i likhet med majoriteten av remissinstanserna, i utredningens bedömning att straffskalan för ringa brott bör vara böter eller fängelse i högst sex månader.

Ett grovt brott bör införas

Utredningen föreslår att ett grovt barnfridsbrott bör införas med en straffskala med fängelse i lägst nio månader och högst fyra år. Utredningen anför som motivering till behovet av ett grovt brott att det kan finnas gärningar som ett barn kan komma att bevittna som är särskilt allvarliga. Regeringen instämmer i denna bedömning. I fråga om straffskalan anser utredningen bl.a. att maximistraffet bör återspegla maximistraffet för grovt olaga hot. *Unizon* invänder mot detta och menar att maximistraffet för det föreslagna grova brottet är anmärkningsvärt lågt och att det inte är proportionerligt i förhållande till brottets allvar. Regeringen anser dock, i likhet med övriga remissinstanser, att maximistraffet är väl avvägt och att

det är lämpligt att i denna del knyta an till straffskalan för grovt olaga hot. Regeringen instämmer således i utredningens bedömning.

Om ett grovt barnfridsbrott ingår som en del i ett åtal för grov fridskränkning bör normala konkurrensregler gälla. De innebär som regel att ett grovt barnfridsbrott inte kommer ingå i en grov fridskränkning, utan domstolen ska i sådana fall döma särskilt för det grova barnfridsbrottet (jfr prop. 1997/98:55 s. 80).

Kvalifikationsgrunden för grovt barnfridsbrott

I syfte att ge vägledning vid tillämpningen föreslår utredningen att det grova brottet bör föras med en kvalifikationsgrund. Enligt utredningen bör den utformas så att det särskilt ska beaktas om den gärning som har bevittnats har varit av särskilt skrämmande och traumatisk art. Ingen remissinstans invänder mot den föreslagna utformningen av kvalifikationsgrunden och även regeringen delar utredningens bedömning att den väl beskriver kriterierna för när ett barnfridsbrott bör anses som grovt. Som utredningen konstaterar har den föreslagna kvalifikationsgrunden ingen förebild i strafflagstiftningen. Ofta finns det ett stort värde i att, när det är möjligt, utforma kvalifikationsgrunder som innehåller uttryck som redan förekommer i brottsbalken.

Den av utredningen föreslagna kvalifikationsgrunden är avsedd att möjliggöra en högre straffskala när den gärning som har bevittnats har varit mycket allvarlig. Enligt regeringens mening kan vad som avses med den föreslagna kvalifikationsgrunden, utan att den ändras i sak, formuleras så att det särskilt ska beaktas om den gärning som har bevittnats har varit av mycket allvarlig art eller om gärningsmannen har visat särskild hänsynslöshet. Förutom att kvalifikationsgrunden på så sätt tydligare än utredningens formulering tar sin utgångspunkt i gärningspersonens handlingssätt, innehåller den också begrepp som redan finns i brottsbalken (se t.ex. 3 kap. 6 § brottsbalken). Skäl att bedöma ett brott som grovt med användning av kvalifikationsgrunden får regelmässigt anses föreligga om barnet utsätts för att bevittna att en förälder eller annan närstående blir utsatt för mycket allvarligt våld. Exempel på när gärningspersonen kan anses ha visat särskild hänsynslöshet är när den bevittnade gärningen har begåtts i syfte att straffa eller förnedra barnet. Frågan om ett brott ska bedömas som grovt ska dock alltid avgöras med beaktande av samtliga omständigheter vid brottet.

Preskription

De föreslagna straffskalorna innebär att preskriptionstiden för barnfridsbrott är fem år och vid ringa brott två år. För grovt barnfridsbrott är preskriptionstiden tio år (35 kap. 1 § brottsbalken). Preskriptionstiden för de brott som det föreslås vara straffbart att utsätta ett barn för att bevittna sträcker sig mellan två år (t.ex. för hemfridsbrott) och tjugofem år (t.ex. för människorov). Mord eller dråp preskriberas inte. I många fall kan preskriptionstiden för grundbrottet och barnfridsbrottet förväntas sammanfalla. Men beroende på omständigheterna kan alltså preskriptionstiden för barnfridsbrottet vara kortare eller längre än preskriptionstiden för grundbrottet. Det skulle förvisso, som utredningen är inne på, kunna anses problematiskt med en ordning där någon kan dömas för barnfridsbrott med

anledning av ett bevitnande av ett grundbrott som är preskriberat. Till skillnad mot bl.a. fridskränkingsbrotten i 4 kap. 4 a § brottsbalken så handlar det dock inte här om samma målsägande och, som framgår i avsnitt 4.3, krävs det inte heller för en fällande dom för barnfridsbrott att gärningspersonen döms för grundbrottet så länge det kan anses styrkt. Syftet med införandet av barnfridsbrottet är dessutom att förstärka det straffrättsliga skyddet för barn som bevitnar brott och att tillgodose intresset av att barns utsatthet ska kunna uppmärksammas. Det finns därför, enligt regeringen, inget skäl att frångå huvudregeln att barnfridsbrottets straffskala ska avgöra vilken preskriptionstid som ska gälla, även om utrymmet för att styrka ett preskriberat brott i praktiken måste anses tämligen begränsat.

4.5 Den särskilda straffskärpningsgrunden

Regeringens bedömning: Det finns inte skäl att ändra den särskilda straffskärpningsgrunden som avser brott som varit ägnade att skada tryggheten och tilliten hos ett barn i dess förhållande till en närstående person.

Utredningens bedömning överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: En klar majoritet av remissinstanserna tillstyrker eller har inte något att invända mot bedömningen. *Unicef* och *Unizon* pekar särskilt på att bestämmelsen kan fånga upp situationen när barnfridsbrottet inte kan styrkas men där grundbrottet blir styrkt. *Uppsala tingsrätt* anser att det vore önskvärt med ett förtydligande i vilken mån det faktiskt finns ett utrymme för en domstol, som inte finner barnfridsbrottet styrkt, att ändå använda sig av den särskilda straffskärpningsgrunden. *Svea hovrätt* instämmer i utredningens bedömning att straffskärpningsgrunden har ett vidare tillämpningsområde än barnfridsbrottet men anser inte att den kan behållas oförändrad. Hovrätten pekar särskilt på att om ett åtal för grundbrottet prövas före åtalet för barnfridsbrottet kommer en prognos över utgången av ett eventuellt framtida åtal för barnfridsbrottet behöva göras, vilket anses olämpligt. Hovrätten pekar vidare på att den domstol som i sådana fall dömer i målet om barnfridsbrott kommer behöva anpassa sin påföljdsbestämning till den tidigare domen, vilket kan bli vanskligt då domstolar sällan redovisar i vilken omfattning de skärper straffen med anledning av en straffskärpningsgrund.

Skälen för regeringens bedömning: Som försvårande omständighet vid bedömningen av straffvärdet ska det, vid sidan av vad som gäller för varje särskild brottstyp, särskilt beaktas om brottet varit ägnat att skada tryggheten och tilliten hos ett barn i dess förhållande till en närstående person (29 kap. 2 § 8 brottsbalken).

Genom det föreslagna barnfridsbrottet införs ett särskilt straffansvar för gärningar som typiskt sett är sådana som är ägnade att skada tryggheten och tilliten på det sätt som anges i den särskilda straffskärpningsgrunden. Som huvudregel bör, som också *Svea hovrätt* påpekar, inte en försvårande omständighet få betydelse för straffmätningen om den redan blivit beaktad t.ex. på så sätt att brottet har placerats i en viss svårhetsgrad. Motsvarande bör gälla om det finns en särskild brottstyp som tar sikte på den

försvårande omständigheten. Som utredningen anför bör det därför inte bli aktuellt att tillämpa den särskilda straffskärpningsgrunden när någon döms för barnfridsbrott. Den försvårande omständigheten har då redan tagits hänsyn till genom att personen döms för det brottet. Den särskilda straffskärpningsgrunden tar emellertid inte enbart sikte på barn som bevittnar brott. Den gäller också för andra brott som begås mot barn. Som framgår i avsnitt 4.1 var motivet bakom införandet av bestämmelsen att skapa ett mer heltäckande straffrättsligt skydd för barn i utsatta situationer. Regeringen instämmer därför i utredningens bedömning att det inte behöver eller bör göras några förändringar av den särskilda straffskärpningsgrunden med anledning av förslaget om införandet av ett barnfridsbrott.

I enlighet med vad som framgår i avsnitt 4.3 bör det i princip inte komma i fråga att ett grundbrott prövas i en tidigare rättegång än barnfridsbrottet. *Svea hovrätts* farhåga, att en domstol kommer att behöva göra en prognos av om det senare kan bli aktuellt med ett åtal för barnfridsbrott, ska således inte överdrivas.

4.6 Brottskadeersättning

Regeringens förslag: Bestämmelsen i brottsskadelagen om en särskild rätt till brottsskadeersättning för barn som har bevittnat brott ska upphävas. Med anledning av upphävandet görs vissa följändringar i samma lag.

Utredningens förslag överensstämmer med regeringens.

Remissinstanserna: En stor majoritet av remissinstanserna tillstyrker eller har inte något att invända mot förslaget. *Kvinnofronten*, *Unizon* och *Åklagarmyndigheten* avstyrker förslaget.

Brottsoffermyndigheten, som är positiv till förslaget, framhåller särskilt att myndigheten i dag behöver förlita sig på att barn som bevittnar brott omnämns i förundersökningen eller att åklagaren åberopar den särskilda straffskärpningsgrunden. Myndigheten framför att det inte är ovanligt att det meddelas avslag på en ansökan om brottsskadeersättning då det saknas underlag som visar att barnet har bevittnat gärningen. Myndigheten delar utredningens bedömning att förslaget inte innebär att barnen kommer hamna i ett sämre läge utan tvärtom att kriminaliseringen kommer att leda till att polis och åklagare kommer behöva genomföra mer omfattande utredningsåtgärder och att barnen får rättigheter som målsägande. Myndigheten pekar även på att grundläggande skadeståndsrättsliga principer gäller redan i dag när ett barn utsätts för t.ex. misshandel och sexualbrott av sina vårdnadshavare.

Jämställdhetsmyndigheten och *Länsstyrelsen i Östergötlands län* är positiva till att barn som bevittnar brott kan få rätt till skadestånd men betonar vikten av att ett avskaffande av brottsskadeersättningen inte får leda till att vissa barn som tidigare varit berättigade till ekonomisk kompensation nu blir utan. *Nationellt kompetenscentrum anhöriga* och *Rädda Barnen* för fram liknande synpunkter.

Inspektionen för vård och omsorg anser att bestämmelsen i brottsskadelagen bör finnas kvar eftersom det inte är osannolikt att det kan finnas barn

som inte är villiga att medverka i en brottmålsprocess mot någon närstående eller att det kommer finnas fall där ett barn har bevittnat ett brott som faller utanför straffbestämmelsen. Även *Kvinnofronten*, *Unicef*, *Unizon*, *Uppsala tingsrätt* och *Åklagarmyndigheten* anser att bestämmelsen bör finnas kvar för att inga barn som i dag har rätt till brottsskadeersättning ska förlora möjligheterna till ekonomisk kompensation. Tingsrätten framhåller särskilt att det kan finnas situationer när ett barn som bevittnat brott inte omfattas av ett barnfridsbrott men där straffskärpningsgrunden tillämpas.

Skälen för regeringens förslag

Bakgrunden till brottsskadelagens reglering om barn som bevittnar brott

Den som begår ett brott är i regel skyldig att ersätta de skador som brottet orsakar (se 2 kap 1–3 §§ skadeståndslagen [1972:207]). Under vissa förhållanden finns dock en rätt till brottsskadeersättning. Enskildas rätt till sådan ersättning regleras i brottsskadelagen. Med brottsskadeersättning avses ersättning från staten till den som drabbats av en skada på grund av brott (1 § brottsskadelagen). För att vara berättigad till ersättning krävs, enligt huvudregeln, att den enskilde inte får ersättning från något annat håll, t.ex. från gärningspersonen eller från någon allmän eller privat försäkring (10 §). Brottsskadeersättningen är således subsidiär i förhållande till annan form av ersättning som den som drabbas av ett brott kan ha rätt till.

Brottsskadeersättning ges i första hand för personskada, inklusive skada på kläder, glasögon och liknande föremål som den skadade bar på sig vid skadetillfället, och för kränkning med anledning av brottet (4 och 5 §§). I vissa fall kan brottsskadeersättning även betalas för annan sakskada och ren förmögenhetsskada (6–8 §§).

Tidigare kunde brottsskadeersättning endast betalas ut till den som drabbats av en skada för vilken ersättning i och för sig skulle kunna betalas av en gärningsperson enligt skadeståndslagen. Rätten till brottsskadeersättning förutsatte alltså alltid att det fanns en rätt till skadestånd från gärningspersonen, låt vara att den skadeståndsskyldige kanske var okänd eller saknade medel att betala skadeståndet med.

År 2006 infördes dock en särskild typ av brottsskadeersättning som inte förutsätter att det finns en rätt till skadestånd. Brottsskadeersättning kan numera betalas ut till ett barn som bevittnat ett brott som varit ägnat att skada tryggheten och tilliten hos barnet i hans eller hennes förhållande till en närstående person (9 §). Bestämmelsen skiljer sig från systematiken i brottsskadelagen i övrigt genom att den inte förutsätter att något brott, som kan medföra skadeståndsskyldighet, har begåtts mot barnet. Ersättningen har alltså inte sin grund i skadeståndsrätten utan är av närmast socialrättslig natur.

Den särskilda rätten till brottsskadeersättning behövs inte längre

I lagrådsremissen föreslår regeringen att ett nytt brott, benämnt barnfridsbrott, införs som tar sikte på barn som bevittnar brott i en närståenderelation. Förslaget innebär att det bevittnande barnet får ställning som målsägande vilket i sin tur kan medföra en rätt till skadestånd

i enlighet med skadeståndslagens bestämmelser. Utifrån omständigheterna i det enskilda fallet kan alltså barnet ha rätt till ersättning från gärningspersonen för person- och sakskada, ren förmögenhetsskada och för den kränkning som brottet inneburit. Med anledning av denna rätt gör utredningen bedömningen att den särskilda rätt till ersättning i brottsskadelagen som finns för barn som bevittnar brott inte längre behövs och därför bör utgå. Den bedömningen delas av de flesta remissinstanserna. Några remissinstanser, däribland *Unizon*, *Uppsala tingsrätt* och *Åklagarmyndigheten*, anser dock att den nuvarande möjligheten till brottsskadeersättning bör behållas som en ventil i syfte att säkerställa att ersättningsmöjligheten inte försämras.

För regeringen är det en viktig utgångspunkt att ansvaret för att ersätta den kränkning eller andra skador som uppstår när ett barn utsätts för att bevittna brott, i enlighet med vad som gäller för annan brottslighet, i första hand ska ligga på gärningspersonen. Det uppnås om den särskilda ersättningsgrunden för barn som bevittnar brott tas bort och ersätts med den ordning som gäller för skadestånd på grund av brott i allmänhet och där statens ansvar träder in först om den skadelidande inte kan få ersättning från gärningspersonen. Eftersom syftet med förslagen i lagrådsremissen är att stärka skyddet för barn som lever i utsatthet, bör en förutsättning för en sådan skiftning av ansvaret vara att den innebär att fler barn får möjlighet till ersättning. När det gäller den frågan finns olika uppfattningar hos remissinstanserna.

Brottsoffermyndigheten bedömer att utredningens förslag innebär att skadestånd med anledning av barnfridsbrottet kommer att kunna ges i samma utsträckning, eller till och med i större omfattning, än brottsskadeersättning med stöd av 9 § brottsskadelagen. De remissinstanser som förordar att ersättningsmöjligheten i brottsskadelagen ska finnas kvar som en ventil påpekar att utredningens förslag till barnfridsbrott innehåller begränsningar som inte finns när det gäller brottsskadeersättning, vilket enligt dessa remissinstanser riskerar att leda till att barn som i dag har rätt till ersättning enligt brottsskadelagen inte kommer att få någon motsvarande möjlighet till skadeståndersättning från gärningspersonen.

Till att börja med kan det konstateras att rätten till särskild brottsskadeersättning för barn som bevittnar brott infördes som en särlösning för att det vid den tidpunkten inte fanns tillräckliga förutsättningar för att kriminalisera bevittnandet. Nu, när en sådan straffrättslig reglering föreslås införas, framstår det inte som rimligt att barn som bevittnar brott ska ha en mer långtgående möjlighet till ersättning enligt ett förenklat förfarande än barn som utsätts för andra brott, exempelvis sexuella övergrepp av sin förälder.

Vidare bedömer regeringen att den nu föreslagna kriminaliseringen kan förväntas medföra att fler utsatta barn kommer att upptäckas och komma till tals samt få möjlighet att begära ersättning för vad de utsatts för än vad som är fallet i dag. Möjligheten att få rätt till särskild brottsskadeersättning är beroende av att barnen uppmärksammas vid anmälningsupptagningen eller i den fortsatta utredningen vilket, som framgår i avsnitt 4.2, finns en klar risk för att de inte gör. Det innebär alltså att det finns barn som bevittnar brott som inte får den ersättning de har rätt till. Genom införandet av ett barnfridsbrott säkerställs således rätten till ersättning.

Regeringen kan konstatera att det visserligen vid en jämförelse mellan de förutsättningar som gäller för brottsskadeersättning och de fall som enligt utredningen avses täckas med det nya barnfridsbrottet finns vissa skillnader. Det gäller främst det förhållandet att det för straffansvar för barnfridsbrott ställs ett krav på att barnet ska vara närstående till både gärningspersonen och offret för grundbrottet. En sådan begränsning finns inte i rätten till brottsskadeersättning, som endast anger att brottet ska ha varit ägnat att skada tryggheten och tilliten i förhållandet till en närstående person.

Regeringen väljer dock att utforma barnfridsbrottet på ett annorlunda sätt än utredningen föreslagit. Något krav på att det ska finnas ett närståendeförhållande mellan gärningspersonen och offret för grundbrottet uppställs inte. Det gör att skillnaden mellan förutsättningarna för brottsskadeersättning och straffansvar för barnfridsbrott minskar. De exempel som remissinstanserna för fram på fall som skulle kunna ge rätt till brottsskadeersättning men som inte täcks av utredningens förslag till barnfridsbrott, t.ex. att den ena förälderns nya partner utövar våld mot barnets andra förälder, kommer med regeringens förslag att täckas av straffansvaret och kunna ge en möjlighet att få skadestånd från gärningspersonen.

Vidare föreslås straffbestämmelsen innehålla en uppräknning av de brottsliga gärningar som det ska vara straffbart att utsätta ett barn för att bevittna. Någon prövning av om gärningen varit ägnad att skada tryggheten och tilliten behöver alltså inte göras. En sådan prövning sker däremot vid bedömningen i dag av om särskild brottsskadeersättning ska betalas ut. Denna skillnad, jämfört med utredningens förslag, bör kunna leda till att ett antal barn som bevittnat brott men som inte kunnat få brottsskadeersättning nu i stället får en möjlighet att begära och få skadestånd från gärningspersonen.

När det gäller hur kravet i det föreslagna barnfridsbrottet på att barnet ska vara närstående både till gärningspersonen och offret för grundbrottet förhåller sig till rätten till brottsskadeersättning bör de uttalanden som gjordes i samband med att den rätten infördes beaktas. Även om bestämmelsen om brottsskadeersättning enligt dess ordalydelse inte förutsätter att barnet är närstående till både gärningspersonen och offret för grundbrottet är det tydligt att det främst är sådana situationer som rätten till ersättningen avser att omfatta. De exempel som anges i förarbetena beträffande bestämmelsens tillämpningsområde tar enbart upp exempel av det slaget. Det nämns t.ex. att en förälder blir slagen av den andra föräldern eller av någon annan närstående till barnet eller det fallet att en förälder hotar den andra föräldern eller inför barnen slår sönder det gemensamma hemmet (prop. 2005/06:166 s. 25). Det har även senare framhållits att bestämmelsen typiskt sett blir tillämplig vid våldsbrott inom familjen (se prop. 2013/14:94 En ny brottsskadelag s. 78). Här kan också framhållas att regeringens förslag till barnfridsbrott inte uppställer ett krav på att barnet ingår i samma familjekonstellation som gärningspersonen och offret för grundbrottet, det avgörande är att barnet är närstående till båda dessa personer.

Mot denna bakgrund bedömer regeringen att barn som i dag skulle ha fått brottsskadeersättning när de har bevittnat ett brott kommer att ha en större, eller åtminstone motsvarande, möjlighet att i stället kräva och få

ersättning av gärningspersonen vid ett barnfridsbrott. Vid bedömningen fästs avgörande vikt vid att *Brottsoffermyndigheten*, som är den myndighet som beslutar om brottsskadeersättning, delar den slutsatsen. Vidare bedömer regeringen att ett större antal barn kan förväntas uppmärksammas och ges möjlighet att kräva ersättning genom införandet av det föreslagna barnfridsbrottet.

Regeringen kan inte se att den situation som *Uppsala tingsrätt* nämner, där ett barnfridsbrott inte är aktuellt men däremot att den särskilda straffskärpningsgrunden tillämpas, kan uppkomma.

Regeringen föreslår därför att den särskilda ersättningsformen för barn som bevittnar brott ska tas bort.

Med anledning av förslaget om upphävande av 9 § brottsskadelagen kommer vissa följdändringar i samma lag att behöva göras. Det handlar om att ta bort vissa stycken och meningar som behandlar rätten till särskild brottsskadeersättning för barn som bevittnat brott. Följdändringar kommer således att behöva göras i 2, 15, 19 och 32 §§.

5 Uppdraget för särskilda företrädare för barn utvidgas

Regeringens förslag: Uppdraget för den som är särskild företrädare för ett barn enligt lagen om särskild företrädare för barn utvidgas till att även omfatta åtgärder som rör verkställighet av skadestånd och ansökan om brottsskadeersättning.

Utredningens förslag stämmer delvis överens med regeringens. Utredningen föreslår att uppdraget även ska utvidgas till att omfatta hämtning till förhör och viss informationsskyldighet.

Remissinstanserna: En klar majoritet av remissinstanserna tillstyrker eller har inte några invändningar mot förslaget, däribland *Barnens rätt i samhället*, *Barnombudsmannen*, *Brottsoffermyndigheten*, *Kriminalvården*, *Länsstyrelsen i Västerbottens län*, *Polismyndigheten*, *Rädda barnen*, *Stiftelsen Allmänna Barnhuset* och *Åklagarmyndigheten*.

Sveriges advokatsamfund instämmer i att det finns ett behov av att tydliggöra uppdraget men saknar en problematisering kring varför ansvarsfrågan gällande exempelvis information till barnet är oklar. Enligt advokatsamfundet har den särskilda företrädaren redan det primära ansvaret för att hålla barnet informerat. *Inspektionen för vård och omsorg* anser att det bör övervägas att inte formulera bestämmelsen så detaljerat då förslaget riskerar att läsas som uttömmande. *Socialstyrelsen* saknar en närmare beskrivning och analys av frågan om hämtning till förhör.

Ett antal remissinstanser, bland andra *Barnens rätt i samhället* och *Rädda barnen*, understryker vikten av att den särskilda företrädaren för barn får den utbildning och har den kompetens som krävs för att möta ett barns behov.

Skälen för regeringens förslag: Av 1 § lagen om särskild företrädare för barn följer att när en förundersökning har inletts eller återupptagits i

fråga om ett brott som kan leda till fängelse och har begåtts mot någon som är under 18 år, ska en särskild företrädare förordnas för barnet om en vårdnadshavare kan misstänkas för brottet. En särskild företrädare ska också förordnas om det kan befaras att en vårdnadshavare på grund av sitt förhållande till den som kan misstänkas för brottet inte kommer att ta till vara barnets rätt. En särskild företrädare ska inte förordnas om det med hänsyn till barnet är obehövligt eller särskilda skäl annars talar mot det. I 2 § samma lag finns bestämmelser om vad som gäller när vårdnadshavarna inte är gifta eller bor tillsammans under äktenskapsliknande förhållanden och sådana omständigheter som anges i 1 § gäller endast en av vårdnadshavarna.

Den särskilda företrädarens uppgifter framgår av 3 § och innefattar att, i stället för barnets vårdnadshavare, som ställföreträdare ta till vara barnets rätt under förundersökningen och i efterföljande rättegång. Till särskild företrädare får enligt 5 § en advokat, en biträdande jurist på advokatbyrå eller någon annan förordnas. Endast den som på grund av sina kunskaper och erfarenheter samt personliga egenskaper är särskilt lämplig för uppdraget får förordnas.

Som utredningen framhåller kan en särskild företrädare för barn spela en viktig roll som barnets ställföreträdare under förundersökning och rättegång. Det är den särskilda företrädaren som, utan att behöva ta hänsyn till andra intressen, har möjlighet att tillvarata barnets intresse under rättsprocessen. Det är därför viktigt att uppdraget är tydligt och ändamålsenligt utformat.

Utredningen anser att uppdraget för särskilda företrädare för barn bör utvidgas för att öka stödet för barn som utsatts för brott och föreslår att det i 3 § lagen om särskild företrädare för barn särskilt ska anges att uppdraget innefattar åtgärder som rör verkställighet för utbetalning av skadestånd och ansökan om brottsskadeersättning. I bestämmelsen ska det, enligt utredningen, även anges att det till företrädarens uppgifter hör att hämta barnet till förhör, att inför barnets deltagande i utredningsåtgärder tillse att barnet har den information det behöver för att känna trygghet i situationen samt informera barnet om utfallet av förundersökning och eventuell rättegång.

Regeringen anser, liksom utredningen och i huvudsak alla remissinstanser som berör frågan, att det finns skäl att utvidga uppdraget och att utvidgningen bör omfatta åtgärder som rör verkställighet av skadestånd och ansökan om brottsskadeersättning. Syftet med utvidgningen är framför allt att dessa uppgifter inte ska ankomma på vårdnadshavarna. Detta ligger även i linje med det nuvarande uppdraget som särskilda företrädaren för barn har och som innefattar en befogenhet att föra barnets talan om skadestånd med anledning av brottet i en eventuell senare process (se prop. 1998/99:133 Särskild företrädare för barn s. 29). Att uppdraget även bör omfatta denna typ av åtgärder bör således framgå av lagtexten.

När det gäller den särskilda företrädarens skyldighet att se till att barnet får adekvat information kan regeringen i och för sig instämma i utredningens bedömning att det bör ligga inom den särskilda företrädarens uppdrag.

Av förarbetena till lagen om särskild företrädare för barn framgår att den särskilda företrädarens agerande helt och hållet ska styras av barnets bästa. Den särskilda företrädaren ska se till att barnets rättigheter tas till vara och

att dess integritet respekteras. En viktig uppgift för den särskilda företrädaren är att vara ett stöd för barnet och att se till att det skapas en atmosfär vid genomförandet av förhör, läkarundersökning eller en liknande åtgärd så att obehaget för barnet blir så litet som möjligt. Den särskilda företrädaren ska även ta hänsyn till barnets synpunkter och önskemål. Det framgår vidare att då det ofta torde vara en svår uppgift för en särskild företrädare att etablera kontakt med barnet, är sammanträffanden och samråd med barnet av stor vikt. God kontakt med barnet är en förutsättning för att barnets egen uppfattning ska komma till uttryck och kunna beaktas. (Se samma prop. s. 30–31).

Mot bakgrund av vad som framgår av förarbetena delar regeringen *Sveriges advokatsamfunds* uppfattning om att den särskilda företrädarens uppgift att ta till vara barnets rätt under förundersökningen och i efterföljande rättegång redan innefattar uppgiften att se till att barnet har den information det behöver för att känna trygghet samt informera barnet om utfallet av förundersökning och rättegång. Att information till barnet många gånger också kan komma att ges av t.ex. Barnhus framstår dock som naturligt. Som *Inspektionen för vård och omsorg* anför riskerar en alltför detaljerad bestämmelse även att läsas som uttömmande i fråga om vad företrädaren ska och får göra. Någon ändring bör enligt regeringens mening därför inte göras i denna del.

Det kan här också tilläggas, med anledning av synpunkterna om att en särskild företrädare för barn bör ha viss utbildning och kompetens för att möta barns behov, att det i lagtexten redan anges att endast den som på grund av sina kunskaper och erfarenheter samt personliga egenskaper är särskilt lämplig för uppdraget, ska förordnas.

Utredningen föreslår även att det i 3 § bör anges att det ingår i en särskild företrädare för barns uppdrag att hämta barnet till förhör, eftersom det är oklart vem som ansvarar för detta.

Praktiska frågor kring utförandet av uppdraget, som t.ex. hämtning av barnet till förhör, togs upp i samband med införandet av lagen om särskild företrädare för barn. Det uttalades då att det inte är möjligt att ge en fullständig behandling av frågor om hur förhör ska genomföras, men att samma regler som annars gäller är tillämpliga. Det uttalades även att den särskilda företrädaren saknar befogenheter att använda tvångsmedel, så som att hämta barnet, och för att förhör genom den särskilda företrädarens medverkan ska kunna komma till stånd, torde det ofta krävas att det sker i samband med att barnet vistas i daghem, skola eller liknande. Däremot ingår det i den särskilda företrädarens uppgift att ta ställning till om barnet bör genomgå ett förhör. (Se samma prop. s. 28 och 31–32).

Det anförda gör sig enligt regeringens mening alltjämt gällande. Det skulle inte vara en lämplig ordning att lägga en skyldighet på den särskilda företrädaren att alltid ansvara för hämtning av barnet. Det skulle nämligen inte finnas några tvångsmedel att tillgå och precis som *Socialstyrelsen* pekar på är det inte nödvändigtvis alltid till barnets bästa att den särskilda företrädaren, som barnet kanske inte har träffat tidigare, hämtar barnet. Enligt regeringens mening bör det därför, som i dag, i stället vara upp till den särskilda företrädaren för barn att ta ställning till hur barnet, på det för barnet lämpligaste sättet, ska inställa sig till ett förhör eller annan utredningsåtgärd.

6 Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

Regeringens förslag: Lagändringarna ska träda i kraft den 1 juli 2021.

Äldre bestämmelser ska fortfarande gälla för ansökningar om brottskadeersättning till barn som bevittnat ett brott som har begåtts före ikraftträdandet.

Regeringens bedömning: Det krävs inte några övergångsbestämmelser med anledning av förslagen i övrigt.

Utredningens förslag och bedömning stämmer delvis överens med regeringens. Utredningen föreslår att lagändringarna ska träda i kraft den 1 januari 2021. Utredningen föreslår även en annan språklig utformning av övergångsbestämmelsen.

Remissinstanserna: En klar majoritet av remissinstanserna tillstyrker eller har inte några synpunkter på utredningens förslag och bedömning. *Polismyndigheten* anser, med beaktande av de konsekvenser som förslaget om införandet av ett barnfridsbrott kan få för myndigheten, att ikraftträdandet bör senareläggas. *Svea hovrätt* anför att det är oklart om uppdraget för den särskilda företrädaren för barn kommer att omfatta åtgärder som rör verkställighet av dom på skadestånd och ansökan om brottskadeersättning i de fall företrädaren förordnades före ikraftträdandet då utredningen inte föreslagit några övergångsbestämmelser.

Skälen för regeringens förslag och bedömning: Lagändringarna bör träda i kraft så snart som möjligt. Det föreslås därför att ändringarna träder i kraft den 1 juli 2021.

Den särskilda rätt till brottskadeersättning för barn som bevittnar brott och som återfinns i 9 § brottskadelagen föreslås upphöra att gälla. Det innebär att brottskadeersättning inte längre kan begäras för ett barn som bevittnar brott, utan i stället träder den ordning som gäller för skadestånd på grund av brott i allmänhet in. För att barn som har bevittnat brott före ikraftträdandet av barnfridsbrottet inte ska hamna i ett sämre läge, föreslår regeringen, i likhet med utredningen, att en övergångsbestämmelse införs som innebär att äldre bestämmelser alltjämt gäller för ansökningar om brottskadeersättning till barn som bevittnat ett brott som begåtts före ikraftträdandet.

Några särskilda övergångsbestämmelser bedöms inte vara nödvändiga med anledning av lagrådsremissens övriga förslag. Av 5 § första stycket lagen (1964:163) om införande av brottsbalken följer att ingen får dömas för en gärning som inte var straffbar när den begicks. Vidare följer av 5 § andra stycket att straff ska bestämmas efter den lag som gällde när gärningen företogs om inte annan lag gäller då dom meddelas som leder till frihet från straff eller ett lindrigare straff.

När det gäller processrättslig lagstiftning är huvudregeln att nya bestämmelser blir tillämpliga omedelbart. Såvitt avser det utvidgade uppdraget för den särskilda företrädaren för barn kommer den nya behörigheten alltså att gälla även för förordnanden som har beslutats före ikraftträdandet.

7 Konsekvenser av förslagen

Regeringens bedömning: Förslaget om införandet av ett barnfridsbrott kommer att leda till kostnadsökningar för rättsväsendets myndigheter avseende utredning, lagföring och straffverkställighet. För Polismyndigheten och Åklagarmyndigheten kan kostnaden beräknas till högst 5,2 miljoner kronor respektive 8 miljoner kronor per år. Dessa kostnader kan hanteras inom myndigheternas befintliga ramar. För Kriminalvården beräknas kostnaden uppgå till 25 miljoner kronor årligen. Den kostnaden ryms inom anslagshöjningen för Kriminalvården i budgetpropositionen för 2021.

För Sveriges domstolar beräknas den årliga kostnaden för införandet av barnfridsbrottet uppgå till 2,6 miljoner kronor. För anslaget Rättsliga biträden m.m. beräknas den årliga kostnaden uppgå till 29 miljoner kronor, varav 15 miljoner kronor är en följd av det nya barnfridsbrottet och 14 miljoner kronor avser förslaget om ett utvidgat uppdrag för den särskilda företrädaren för barn. I budgetpropositionen för 2021 tillskötts medel till dessa anslag, för att täcka merkostnaderna.

Förslaget om införandet av ett barnfridsbrott kommer i viss mån att påverka brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet samt bidra till att det jämställdhetspolitiska delmålet om att mäns våld mot kvinnor ska upphöra. Alla förslag bedöms bidra till att säkerställa barnets rättigheter i enlighet med barnkonventionen.

Utredningens bedömning överensstämmer i huvudsak med regeringens. Utredningen bedömer att kostnaderna som uppstår för Sveriges domstolar kan tas inom ram.

Remissinstanserna: *Domstolsverket* framför att anslaget för Sveriges domstolar redan är underfinansierat och att det, liksom anslaget Rättsliga biträden m.m., behöver tillskjutas medel med anledning av förslagen. *Polismyndigheten* anser att kostnaderna i fråga om barnfridsbrottet kommer att bli väsentligt högre än vad utredningen beräknat. *Åklagarmyndigheten* framför att införandet av ett barnfridsbrott kommer medföra beaktansvärda kostnader för myndigheten och att de ekonomiska konsekvenserna därför bör utredas ytterligare.

Jämställdhetsmyndigheten anser att förslaget om införandet av ett barnfridsbrott kan verka våldspreventivt och på sikt även minska brottsligheten. Myndigheten anser vidare att förslaget kan bidra till att på sikt öka möjligheten att uppnå det jämställdhetspolitiska delmålet om att mäns våld mot kvinnor ska upphöra och delmålet om jämställd hälsa, inte minst barns hälsa. Myndigheten anser också att förslagen om införandet av ett barnfridsbrott, och ett utvidgat uppdrag för den särskilda företrädaren för barn, medför en tydlig förstärkning av barnperspektivet och att barnens rättigheter enligt artikel 12 och 19 barnkonventionen kommer stärkas.

Skälen för regeringens bedömning

Ekonomiska konsekvenser

När det gäller förslaget om införandet av ett barnfridsbrott gör regeringen följande bedömning.

I fråga om antalet barn som kan komma att höras med anledning av en misstanke om barnfridsbrott har utredningen i samråd med berörda myndigheter kommit fram till att det kommer att röra sig om cirka 4 000 barn per år. Utifrån denna siffra har utredningen räknat ut kostnaderna för Polismyndigheten och Åklagarmyndigheten. *Polismyndigheten* anför i sitt remissvar att kostnaderna kan beräknas bli väsentligt högre, bl.a. mot bakgrund av att de räknar med ett högre antal berörda barn, och *Åklagarmyndigheten* anför att de ekonomiska konsekvenserna bör utredas ytterligare. Det är svårt att med någon större exakthet ange hur många barn det kan komma att röra sig om per år. Det går, som Polismyndigheten är inne på, inte att utesluta att det kan komma att röra sig om något fler barn än vad utredningen utgått ifrån. Regeringen anser dock att utredningens analys bör kunna ligga till grund för beräkningen av antalet barn som kommer att höras per år, men kommer att följa utvecklingen på området. Detta medför att det beräknas uppstå en kostnad hos Polismyndigheten mellan cirka 2,6 miljoner och 5,2 miljoner kronor per år beroende på hur stor del av arbetet som utförs av civilanställda. För Åklagarmyndigheten innebär det en kostnad som uppgår till cirka 8 miljoner kronor per år. Dessa kostnader kan hanteras inom myndigheternas befintliga ramar.

För Sveriges domstolars del beräknas antalet mål om barnfridsbrott uppgå till omkring 400 per år. Genomsnittlig styckkostnad för ett mål gällande brott mot person i tingsrätt uppgår till 22 796 kronor. Genomsnittlig styckkostnad för ett brottmål vid hovrätt är 53 803 kronor. Överklagandefrekvensen för brottmål i ledet tingsrätt–hovrätt är cirka tio procent. Frekvensen uppskattas emellertid vara något högre när det gäller brott i nära relation, ungefär 20 procent. Med hänsyn till att de flesta mål om barnfridsbrott kommer att handläggas i samma rättegång som grundbrottet får en beräkning göras utifrån en kostnadsökning för varje mål som också kommer att behandla ett barnfridsbrott.

En uppskattning är att kostnaden för varje sådant mål kommer att öka med 20 procent. Det innebär merkostnader i tingsrätten om totalt cirka 1,8 miljoner kronor. Om 20 procent av målen överklagas till hovrätt beräknas det innebära en kostnadsökning för handläggning i hovrätten med cirka 860 000 kronor. Den totala merkostnaden för Sveriges domstolar beräknas därför uppgå till cirka 2,6 miljoner kronor. Det har i budgetpropositionen för 2021 tillskjutits medel för att täcka denna kostnad (prop. 2020/21:1 utg.omr. 4 avsnitt 2.10.5, bet. 2020/21:JuU1, rskr. 2020/21:124).

Den genomsnittliga dygnskostnaden för verkställighet i anstalt uppgår till 3 445 kronor. Fällande domar för barnfridsbrott kommer att medföra en viss straffskärpning, vilket kommer att påverka kostnaderna för vistelse i anstalt. En genomsnittlig straffskärpning torde uppgå till en månads fängelse vid fällande dom för barnfridsbrott. Antalet mål där barnfridsbrott ingår kan uppskattas till 400 per år. Av dessa kommer några att leda till friande dom eller en påföljd som inte är frihetsberövande. En relativt stor del bör emellertid leda till att fängelse döms ut, bl.a. med hänsyn till brotts-

lighetens art. En rimlig beräkning är att ungefär två tredjedelar av målen kommer att leda till en fängelsepåföljd, dvs. ungefär 266 stycken, vilket i sin tur betyder att 266 fängelsepåföljder kommer att bli en månad längre. Kostnaden för ytterligare 266 månader i fängelse uppgår till cirka 27 miljoner kronor. En del av dem som döms till kortare fängelsestraff, upp till sex månader, har dock möjlighet att avtjäna straffet i sitt hem med elektronisk övervakning, s.k. fotboja. Detta skulle dock bara vara aktuellt för en mindre del av de som döms för brott mot närstående, eftersom en sådan påföljd i regel inte kan avtjänas i ett hem som delas med brottsoffret. Kostnaderna för Kriminalvården kan mot den bakgrunden uppskattas uppgå till 25 miljoner kronor årligen. Den kostnaden ryms inom den anslagshöjning som Kriminalvården fått i budgetpropositionen för 2021 (prop. 2020/21:1 utg.omr. 4 avsnitt 2.10.6, bet. 2020/21:JuU1, rskr. 2020/21:124).

Kostnaderna kan även komma att öka för det allmänna avseende behovet av att anlita fler särskilda företrädare för barn och målsägandebiträden med anledning av det ökade antalet förhör med barn, åtal och rättegångar. Den genomsnittliga ersättningen för målsägandebiträde är 17 099 kronor. Kostnaden för den särskilda företrädaren för barn är i genomsnitt 10 069 kronor per förordnande. Ökningen av kostnaderna för målsägandebiträden bedöms relativt sett bli av begränsad omfattning. Däremot bedöms antalet minderåriga målsägande, som kan ha rätt till en särskild företrädare för barn, öka. Regeringen instämmer i utredningens uppskattning om att antalet förordnanden kan komma att öka med 1 500. Det innebär en kostnad om cirka 15 miljoner kronor per år. Det har i budgetpropositionen för 2021 tillskjutits medel för att täcka denna kostnad (prop. 2020/21:1 utg.omr. 4 avsnitt 2.10.12, bet. 2020/21:JuU1, rskr. 2020/21:124).

När det gäller förslaget om ett utvidgat uppdrag för den särskilda företrädaren för barn föreslår regeringen en något smalare utvidgning än utredningen. Regeringen bedömer dock ändå att uppdraget i genomsnitt kommer innebära att antalet ersättningsgilla arbetstimmar ökar med två per förordnande. Enligt den timkostnadsnorm som gäller skulle det medföra att varje förordnande blir i snitt 2 760 kronor dyrare. Med nuvarande volymer ger det en merkostnad som uppgår till knappt 14 miljoner kronor. Det har i budgetpropositionen för 2021 tillskjutits medel för att täcka denna kostnad (prop. 2020/21:1 utg.omr. 4 avsnitt 2.10.12, bet. 2020/21:JuU1, rskr. 2020/21:124).

Övriga konsekvenser

Ett införande av ett särskilt barnfridsbrott får förväntas medföra en viss avhållande effekt när det gäller brottsliga handlingar som begås inför ett barn. Ett sådant straffskydd kan också bidra till att stärka den som lever i en destruktiv relation, tillsammans med ett barn, att försöka lämna en sådan miljö. Brottsligheten och det brottsförebyggande arbetet kan således i viss mån påverkas av lagrådsremissens förslag i denna del.

Alla förslag bedöms bidra till att säkerställa barnets rättigheter i enlighet med barnkonventionen. Av artikel 3 framgår bl.a. att barnets bästa ska vara utgångspunkten för alla åtgärder som vidtas samt att konventionsstaterna ska vidta alla lämpliga lagstiftningsåtgärder och administrativa åtgärder för att barnet ska tillförsäkras sådant skydd och sådan omvårdnad som

behövs för dess välfärd. Enligt artikel 19 ska alla lämpliga lagstiftningsåtgärder vidtas för att skydda barnet mot bl.a. alla former av fysiskt och psykiskt våld, skada eller övergrepp och misshandel eller utnyttjande när barnet är i föräldrarnas eller den ena förälderns, vårdnadshavares eller annan persons vård. Enligt artikel 12 ska det barn som är i stånd att bilda egna åsikter tillförsäkras rätten att fritt uttrycka dessa i alla frågor som rör barnet.

När det gäller jämställdheten mellan kvinnor och män är de förslag som regeringen lämnar könsneutrala. Även med bestämmelser som gäller lika för alla kan emellertid olika grupper påverkas av dem i olika utsträckning. Förslaget om införandet av ett särskilt barnfridsbrott kan komma att stärka arbetet mot våld i nära relationer genom att synen på sådana gärningar, när de bevitnas av ett barn, skärps ytterligare. Det kan således bidra till det jämställdhetspolitiska delmålet om att mäns våld mot kvinnor ska upphöra.

8 Författningskommentar

8.1 Förslaget till lag om ändring i brottsbalken

4 kap.

3 § Den som begår en brottslig gärning som utgör

1. mord, dråp eller misshandel enligt 3 kap. 1, 2, 5 eller 6 §,
2. människorov, olaga frihetsberövande, olaga tvång, olaga hot, hemfridsbrott eller ofredande enligt 4 kap. 1, 2, 4, 5, 6 eller 7 §,
3. våldtäkt, sexuellt övergrepp, våldtäkt mot barn, sexuellt utnyttjande av barn, sexuellt övergrepp mot barn eller sexuellt ofredande enligt 6 kap. 1, 2, 4–6 eller 10 §,

4. skadegörelse enligt 12 kap. 1 eller 3 §, eller

5. straffbart försök till brott enligt någon av 1–4 döms, om gärningen har bevitnats av ett barn som är närstående till både gärningsmannen och den som gärningen begås mot, för barnfridsbrott till fängelse i högst två år. Om brottet är ringa, döms till böter eller fängelse i högst sex månader.

Om brottet är grovt, döms för grovt barnfridsbrott till fängelse i lägst nio månader och högst fyra år. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska det särskilt beaktas om den gärning som har bevitnats har varit av mycket allvarlig art eller om gärningsmannen visat särskild hänsynslöshet.

I paragrafen, som är ny, föreskrivs straffansvar för den som utsätter ett barn för att bevitna vissa särskilt angivna brottsliga gärningar inom ramen för en närstående relation. Med barn avses en person under 18 år. Övervägandena finns i avsnitt 4.3–4.4.

Enligt *första stycket* är det en förutsättning för straffansvar att ett barn bevitnar en brottslig gärning. Med bevitna avses att barnet ska ha sett eller hört den brottsliga gärningen begås. Det är alltså inte tillräckligt att barnet enbart ser följderna av den eller att barnet upplever att våldsamheter är på gång. För att barnet ska anses ha sett eller hört gärningen begås krävs att barnet på något sätt har kunnat uppfatta händelseförloppet och de

moment i gärningen som gör den straffbar, t.ex. att det förekommit våld eller högljudda och hotfulla uttalanden. Däremot behöver barnet inte ha bevittnat hela händelseförloppet. Vad som ska krävas för att barnet ska anses ha sett eller hört gärningen påverkas av vilken typ av gärning det har varit fråga om. Det kan många gånger t.ex. anses vara tveksamt om ett barn kan anses ha bevittnat en gärning som utgör olaga hot om hotet framförs på ett språk som barnet inte förstår och det inte föreligger några omständigheter i övrigt, t.ex. ett hotfullt tonläge eller hotfulla beteenden, som barnet kan uppfatta. Någon insikt hos barnet att det varit fråga om en sådan brottslig gärning som omfattas av bestämmelsen krävs inte.

Det är inte nödvändigt att barnet befinner sig i samma rum eller ens på samma plats som den som begår den bevittnade gärningen (gärningspersonen) eller den som utsätts för den (offret för grundbrottet). Att barnet kan höra t.ex. hur ett hot framförs över telefon eller får bevittna ett övergrepp över internet i realtid omfattas också av begreppet bevittna.

Det krävs inte att det bevittnande barnet har förmåga att ge uttryck för sina upplevelser. Det är tillräckligt att utredningen visar att barnet sett eller hört de moment som omfattas av den brottsliga gärningen. Bestämmelsen är således tillämplig även då ett barn som med anledning av exempelvis låg ålder eller funktionshinder inte kan berätta om sina upplevelser.

I första stycket finns också en uttömmande uppräkningslista av de brottsliga gärningar som det är straffbart att utsätta ett barn för att bevittna. De uppräknade gärningarna är sådana som typiskt sett anses kunna skada barnets tillit och trygghet i relationen till gärningspersonen eller offret för grundbrottet. Det handlar alltså om gärningar som det kan vara särskilt skadligt för ett barn att bevittna. När det gäller 3 kap. brottsbalken omfattas mord, dråp, misshandel, grov misshandel och synnerligen grov misshandel av brottskatalogen. I 4 kap. brottsbalken omfattas människorov, olaga frihetsberövande, olaga tvång, grovt olaga tvång, olaga hot, grovt olaga hot, hemfridsbrott och ofredande. I 6 kap. brottsbalken omfattas våldtäkt, grov våldtäkt, sexuellt övergrepp, grovt sexuellt övergrepp, våldtäkt mot barn, grov våldtäkt mot barn, sexuellt utnyttjande av barn, sexuellt övergrepp mot barn, grovt sexuellt övergrepp mot barn och sexuellt ofredande av brottskatalogen. I 12 kap. brottsbalken omfattas skadegörelse och grov skadegörelse. Grova och mindre allvarliga fall av de brott som omfattas av brottskatalogen men som saknar egen brottsbeteckning, t.ex. ringa misshandel, omfattas genom paragrafhänvisningarna. Vidare omfattas straffbara försök till brott som ingår i brottskatalogen.

För straffansvar krävs det att det brott som barnet har bevittnat är styrkt på det sätt som det krävs i brottmål i allmänhet. Det finns således ett mycket nära samband mellan grundbrottet och bevittnandebrottet. Utgångspunkten ska därför vara att de två brotten prövas i samma rättegång.

En ytterligare förutsättning för straffansvar är att barnet är närstående till både gärningspersonen och offret för grundbrottet. Vid bedömningen av om det föreligger en närståenderelation kan ledning hämtas från hur närstående förstås i bestämmelsen om grov fridskränkning och grov kvinnofridskränkning i 4 a § (se bl.a. prop. 1997/98:55 s. 132). Bedömningen måste dock utgå från ett barnperspektiv. Utifrån barnets perspektiv kan gärningspersonen och offret för grundbrottet således vara närstående om de t.ex. är barnets föräldrar, nya partners till barnets föräldrar, barnets

syskon eller bonussyskon. Även andra släktingar, såsom mor- och farföräldrar och syskon till föräldrar och deras barn, kan i vissa sammanhang anses stå barnet så nära att även dessa ska omfattas. Det handlar om att se till vad barnet har för relation till personen, om de kan anses utgöra en omsorgsperson för barnet eller någon annan som barnet i vardagen har en stark känslomässig anknytning till. Många gånger förutsätter ett närstående förhållande att barnet bor eller har bott tillsammans med personen.

I subjektivt hänseende krävs uppsåt för samtliga brottsrekvisit. Likgiltighetsuppsåt är tillräckligt.

Straffet för barnfridsbrott är fängelse i högst två år. I ringa fall är straffet böter eller fängelse i högst sex månader. Bedömningen av om brottet är ringa ska bedömas med hänsyn till samtliga omständigheter i det enskilda fallet. En utgångspunkt vid bedömningen bör vara straffskalan för det brott som gärningen som bevittnas utgör. Många gånger kan barnfridsbrottet anses som ringa om det t.ex. varit fråga om ett bevitnande av ett mindre allvarligt ofredande eller ett hemfridsbrott som inte är grovt. Bevitnande av en misshandel av normalgraden bör dock i regel bedömas som barnfridsbrott av normalgraden. I vissa fall skulle dock en misshandel mellan exempelvis syskon, som visserligen är närstående till barnet men där risken för skada ibland kan vara mindre framträdande, kunna anses som ringa. Det är inte uteslutet att straffvärdet för barnfridsbrottet bedöms som högre än straffvärdet för grundbrottet. Så kan t.ex. vara fallet om ett uttalat syfte med gärningen har varit att begå den inför barnet eller om den begås i syfte att bestrafva barnet eller offret för grundbrottet.

I *andra stycket* finns en särskild brottsbeteckning och straffskala för grovt barnfridsbrott. Straffet är fängelse i lägst nio månader och högst fyra år. Frågan om ett brott ska bedömas som grovt ska avgöras med beaktande av samtliga omständigheter vid gärningen. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska dock särskilt beaktas om den gärning som har bevitnats har varit av mycket allvarlig art eller om gärningsmannen visat särskild hänsynslöshet. Skäl att bedöma ett brott som grovt får regelmässigt anses föreligga om barnet utsätts för att bevitna att en förälder eller annan närstående blir utsatt för mycket allvarligt våld. Exempel på när gärningspersonen kan anses ha visat särskild hänsynslöshet är när den bevitnade gärningen har begåtts i syfte att straffa eller förnedra barnet.

8.2 Förslaget till lag om ändring i lagen (1999:997) om särskild företrädare för barn

3 § En särskild företrädare *ska*, i stället för barnets vårdnadshavare, som ställföreträdare ta till vara barnets rätt under förundersökningen och i efterföljande rättegång *samt vid åtgärder som rör verkställighet av skadestånd och ansökan om brottskadereparation*. Företrädaren får dock inte väcka åtal och får inte heller väcka någon skadeståndstalan utan att ett allmänt åtal har väckts.

Det som i 23 kap. 10 och 11 §§ rättegångsbalken sägs om målsägandebiträdes närvaro vid förhör *ska* tillämpas på den särskilda företrädaren.

I paragrafen finns bestämmelser om de befogenheter som tillkommer en särskild företrädare för barn. Paragrafen ändras på så sätt att den särskilda

företrädarens uppdrag utvidgas till att även omfatta åtgärder som rör verkställighet av skadestånd och ansökan om brottsskadeersättning. Med åtgärd avses bl.a. ansökan om verkställighet av skadestånd hos Kronofogdemyndigheten med anledning av en brottmålsdom. Regler om verkställighet av skadestånd återfinns i utskottsbalken och om brottsskadeersättning i brottsskadelagen (2014:322). Därutöver moderniserar paragrafen språkligt. Övervägandena finns i avsnitt 5.

8.3 Förslaget till lag om ändring i brottsskadelagen (2014:322)

2 § Brottsskadeersättning betalas om brottet har begåtts i Sverige.

Brottsskadeersättning enligt 4 och 5 §§ betalas även om brottet har begåtts utomlands, om den skadelidande vid tidpunkten för brottet hade hemvist i Sverige.

Paragrafen reglerar tillsammans med 3 § lagens geografiska tillämpningsområde. I paragrafen görs en följdändring med anledning av att bestämmelserna i 9 § om brottsskadeersättning till barn som har bevitnat brott upphör att gälla. Ändringen innebär att andra meningen i andra stycket i den hittillsvarande bestämmelsen tas bort. Övervägandena finns i avsnitt 4.6.

15 § Om allmänt åtal har väckts, ska en ansökan om brottsskadeersättning göras inom tre år från det att dom eller slutligt beslut *fic*k laga kraft. Om allmänt åtal inte har väckts men förundersökning inletts, ska en ansökan göras inom tre år från det att förundersökningen lades ned eller beslut fattades i åtalsfrågan. I övriga fall ska en ansökan göras inom tre år från det att brottet begicks.

Om brott har begåtts mot ett barn, får barnet trots första stycket göra en ansökan fram till den dag han eller hon fyller 21 år.

Om det finns synnerliga skäl, får en ansökan prövas även om den har kommit in för sent.

Paragrafen reglerar inom vilken tid en ansökan om brottsskadeersättning ska göras. I paragrafen görs en följdändring med anledning av att 9 § upphör att gälla. Ändringen innebär att en del av meningen i andra stycket i den hittillsvarande bestämmelsen tas bort. Paragrafen moderniserar även språkligt. Övervägandena finns i avsnitt 4.6.

19 § I fråga om preskription av ett anspråk på brottsskadeersättning gäller 2 och 3 §§ preskriptionslagen (1981:130). Ett anspråk på brottsskadeersättning ska då anses som en fordran på skadestånd i anledning av brott.

Om brott har begåtts mot ett barn, preskriberas barnets anspråk på brottsskadeersättning tidigast den dag han eller hon fyller 21 år.

Paragrafen reglerar preskription av ett anspråk på brottsskadeersättning. I paragrafen görs en följdändring med anledning av att 9 § upphör att gälla. Ändringen innebär att en del av meningen i andra stycket i den hittillsvarande bestämmelsen tas bort. Övervägandena finns i avsnitt 4.6.

32 § Ett anspråk på brottskadeersättning enligt 4 eller 5 § får inte utmätas för den skadelidandes skuld. Livräntebelopp får dock utmätas enligt 7 kap. utsökning-balken.

I fråga om förbud mot utmätning sedan brottskadeersättning enligt 4 eller 5 § har betalats ut tillämpas 5 kap. 7 § andra stycket utsökningbalken.

Paragrafen reglerar förutsättningarna för utmätning. I paragrafen görs en följdändring med anledning av att 9 § upphör att gälla. Ändringen innebär att hänvisningen till 9 § i första och andra styckena tas bort. Övervägandena finns i avsnitt 4.6.

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser

1. Denna lag träder i kraft den 1 juli 2021.

2. Äldre bestämmelser gäller fortfarande för ansökningar om brottskadeersättning till barn som bevitnat ett brott som har begåtts före ikraftträdandet.

Ikraftträdande- och övergångsbestämmelser behandlas i avsnitt 6.

Enligt *punkt 1* träder lagen i kraft den 1 juli 2021.

Av *punkt 2* framgår att äldre bestämmelser fortfarande gäller för ansökningar om brottskadeersättning till barn som bevitnat ett brott som har begåtts före ikraftträdandet. Det innebär att om ett barn har bevitnat ett brott som har ägt rum före den 1 juli 2021 gäller äldre bestämmelser alltjämt, dvs. en ansökan om särskild brottskadeersättning enligt den upphävda 9 § kan göras.

Utdrag ur sammanfattningen av betänkandet Straffrättsligt skydd för barn som bevittnar brott mellan närstående samt mot uppmaning och annan psykisk påverkan att begå självmord (SOU 2019:32)

Uppdraget

Utredningen om skydd för barn som bevittnar våld eller andra brottsliga handlingar och ansvar för uppmaning att begå självmord har haft regeringens uppdrag att utreda ett utökat straffrättsligt skydd för de barn som bevittnar brott som begås av och mot närstående. Utredningen ska enligt sina direktiv särskilt:

- analysera och ta ställning till om det bör införas en särskild kriminalisering av att låta ett barn bevittna brott som begås av och mot närstående,
- oavsett ställningstagande i sak föreslå hur en sådan kriminalisering bör vara utformad och lämna fullständiga författningsförslag,
- med utgångspunkt från den valda utformningen av kriminaliseringen analysera hur tillämpningen av den särskilda straffskärpningsgrunden i 29 kap. 2 § 8 brottsbalken påverkas och lämna förslag på nödvändiga förändringar,
- med utgångspunkt från den valda utformningen av kriminaliseringen analysera hur möjligheten för barn att få skadestånd och brottskadere ersättning påverkas och redogöra för sin bedömning av hur rätten till brottskadere ersättning bör utformas under dessa omständigheter samt lämna nödvändiga författningsförslag, och
- analysera och ta ställning till om och hur den rättsliga ställningen för barn på annat sätt kan stärkas under förundersökningen och i en eventuell efterföljande rättegång avseende det brott som barnet har bevittnat samt oavsett ställningstagande i sak lämna nödvändiga författningsförslag.

Utredningens bedömningar och förslag

En straffbestämmelse om barnfridsbrott bör införas

Utredningen föreslår att det införs en ny straffbestämmelse om barnfridsbrott i fjärde kapitlet brottsbalken. Den nya bestämmelsen innebär ett särskilt straffansvar för den som begår en brottslig gärning mot en närstående person och gärningen bevittnas av ett barn, om gärningen är ägnad att skada tryggheten eller tilliten hos barnet i förhållande till någon av dessa personer.

Utredningen har kommit fram till att det straffrättsliga skyddet för barn som bevittnar våld eller andra brottsliga handlingar behöver stärkas. Att utsätta barn för att bevittna våld eller andra brottsliga handlingar mellan närstående föranleder påtaglig fara eller skada. Barn som bevittnar våld eller andra brottsliga handlingar mellan närstående är en utsatt och skyddsvärd grupp. Att utsätta barn för att bevittna våld eller andra brottsliga handlingar mellan närstående är en så allvarlig gärning att en kriminalisering får anses vara nödvändig. Det har under utredningens arbete framkommit att barn som bevittnar våld eller andra brottsliga handlingar mellan närstående i dagsläget inte synliggörs tillräckligt inom rättsväsendet, hos sociala myndigheter och i hälso- och sjukvården. Polisen når mycket sällan denna grupp, dels för att gärningarna inte utreds som brott mot barnen, dels för att vårdnadshavarna har rätt att vägra polisen att förhöra barnen. Barnen saknar inom rättsväsendet en status som brottsoffer, vilket gör att de inte kan få någon direkt hjälp därifrån. De alternativa sanktioner och åtgärder som står till buds kan enligt utredningens uppfattning inte ersätta en kriminalisering. Kriminalisering är enligt utredningens bedömning också ett effektivt medel för att motverka att barn utsätts för att bevittna våld eller andra brottsliga handlingar mot närstående.

De brott som kan föranleda ansvar för barnfridsbrott, i det följande benämnda grundbrott, är sådana som innehåller moment som kan skada barnets trygghet eller tillit i förhållande till en närstående person. Det är en särskilt kvalificerad form av trygghet för barnet som åsyftas, nämligen den i relationen mellan barnet och personer som barnet har en nära och förtroendefull relation till. Bestämmelsen kommer att ha stor betydelse vid t.ex. vålds- och sexualbrottslighet. Även vid andra typer av brottslighet kan bestämmelsen dock vara relevant, till exempel i det fallet att en förälder hotar den andre föräldern eller inför barnen slår sönder det gemensamma hemmet. Av uttrycket ägnat att följer att det är tillräckligt att grundbrottet typiskt sett är sådant att barnets trygghet eller tillit till t.ex. en förälder kan skadas. Det behöver alltså inte i det enskilda fallet bevisas att så verkligen har skett. I subjektivt hänseende krävs inte heller något syfte från gärningspersonens sida att skada barnets trygghet eller tillit, utan det är tillräckligt att gärningspersonen haft uppsåt beträffande de faktiska omständigheterna som varit ägnade att skada barnets trygghet eller tillit. Vilka brott som uppfyller det angivna kriteriet får således bedömas utifrån samtliga omständigheter. Så torde dock regelmässigt vara fallet då barnet bevittnat exempelvis våld av mer allvarligt slag mot en närstående till barnet.

Det är den som begår grundbrottet mot en närstående som är ansvarig för barnets bevittnande av detsamma. Vid bedömningen av vem som ska räknas som närstående kan ledning hämtas i den personkrets som omfattas av de grova fridskränkningssbrotten i 4 kap. 4 a § brottsbalken. Här måste emellertid finnas en tydlighet kring relationerna i ytterligare ett led, eftersom det typiskt sett är tre personer som inkluderas: det bevittnande barnet, den som utsätts för grundbrottet och gärningspersonen. Barnet som utsätts genom bevittnande, ska vara under 18 år och närstående till både gärningspersonen och den som utsätts för grundbrottet. Det finns inte någon begränsning vad gäller åldern för den som utsätts för grundbrottet eller för gärningspersonen. Det går att t.ex. att tänka sig en situation där ett barn

bevittnar brott som begås av ett äldre syskon till barnet mot barnets förälder. Ett barn kan också bevittna att en förälder utsätter barnets syskon för brott. Kretsen närstående ska i det här sammanhanget tolkas brett. Av avgörande betydelse för straffansvar blir om bevitnandet av grundbrottet är ägnat att skada tryggheten eller tilliten hos barnet i dess förhållande till någon av de närstående personerna.

För straffansvar krävs att barnet har bevittnat den brottsliga gärningen. Det innebär att barnet ska ha sett eller hört gärningen. För straffansvar när barnet har hört den gärning som utgör grundbrottet torde krävas att barnet, utifrån sin förmåga, har kunnat uppfatta att det varit fråga om våld eller en annan brottslig handling. En bedömning måste således göras av om barnet dels har befunnit sig i sådan direkt anslutning till händelsen att barnet kunnat uppfatta gärningen, dels har uppfattat gärningen i sådan utsträckning att gärningen kan skada barnets trygghet eller tillit i förhållande till en närstående person. Bestämmelsen ska vara tillämplig även på de yngsta barnen, som saknar förmåga att berätta om sina upplevelser. För straffansvar ska i sådana fall krävas att det går att fastställa att barnet har varit närvarande vid gärningen på ett sådant sätt att det objektivt går att dra slutsatsen att barnet har sett eller hört gärningen. Om gärningen har varit sådan att den har varit ägnad att skada tryggheten eller tilliten hos barnet i relation till en närstående person så ska straffansvar kunna komma i fråga.

En förutsättning för straffansvar för att ha utsatt ett barn för att bevittna våld eller annat brott mot en närstående, är att ett sådant brott de facto har begåtts enligt de straffrättsliga principer som gäller i svensk rättsordning. Grundbrottet måste vara styrkt på det sätt som krävs i ett brottmål. Detta torde i många fall kunna ske genom att grundbrottet och bevitnandet prövas i samma rättegång. Även om så inte är fallet, kan grundbrottet prövas som en del av bevitnandet. Det kan exempelvis bli aktuellt om huvudbrottet redan har prövats och bevitnandet av någon anledning utreds och prövas vid en senare tidpunkt. Även om det inte bör finnas något formellt krav på att det ska finnas, eller i samband med prövningen av bevitnandet ska meddelas, en fällande dom eller motsvarande beslut gällande grundbrottet, torde detta i de flesta fall krävas i praktiken. En jämförelse kan göras med straffbestämmelsen om skyddande av brottsling enligt 17 kap. 11 § brottsbalken. För ansvar enligt den bestämmelsen krävs att den som på något sätt har skyddats är en brottsling i straffrättslig mening. Alla objektiva och subjektiva rekvisit för brottet denne har begått ska vara uppfyllda.

För barnfridsbrott döms till fängelse i högst två år. Straffet ansluter till vad som gäller för misshandel av normalgraden. I mindre allvarliga fall ska dömas till böter eller fängelse i högst sex månader. Vad som ska bedömas som mindre allvarligt får avgöras i det enskilda fallet, men enstaka fall av bevitnande av en gärning som till sin natur är att bedöma som mindre allvarlig bör falla in under en sådan tillämpning. Ett exempel på sådana gärningar kan vara ofredande.

Utredningen föreslår en särskild strängare straffskala för grovt brott. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska särskilt beaktas om gärningen som bevitnats har varit av särskilt skrämmande och traumatisk art. Den bedömningen ska göras främst utifrån svårighetsgraden av grundbrottet. Det mest uppenbara exemplet på en sådan gärning är att ett barn har bevittnat att en närstående dödas eller utsätts för mycket allvarligt våld, även om

detta inte leder till döden. Frågan om ett brott ska bedömas som grovt, ska emellertid avgöras med beaktande av samtliga omständigheter vid brottet.

Barnfridsbrott kommer att kunna ingå i brottet grov fridskränkning om förutsättningarna för straffansvar enligt den bestämmelsen i övrigt är uppfyllda.

Barnfridsbrottet kommer inte att påverka straffskärpningsgrunden i 29 kap. 2 § 8 brottsbalken på ett sådant sätt att några förändringar behöver göras i den bestämmelsen.

Rätten till brottsskadeersättning för barn som bevittnat brott bör tas bort

Genom införandet av ett särskilt barnfridsbrott kriminaliseras de handlingar som tidigare kunde ge rätt till brottsskadeersättning enligt 9 § brottsskadelagen (2014:322). Av 2 kap. 3 § skadeståndslagen (1972:207) följer att skadestånd kan dömas ut med anledning av den kränkning som barnfridsbrott har inneburit. Skadestånd för personskada enligt 2 kap. 1 § skadeståndslagen, för psykiskt lidande utan koppling till egen kroppsskada, torde också kunna dömas ut. Det behov som tidigare funnits av brottsskadeersättning som framgår av 9 § brottsskadelagen, föreligger därmed inte längre. Utredningen föreslår därför att denna bestämmelse ska tas bort. Förändringen kommer enligt utredningens bedömning inte att sätta några barn som i dag har denna rätt i ett sämre läge. Tvärtom kommer det straffbara området att omfatta fler gärningar än som i dag ger rätt till brottsskadeersättning för bevittnande barn, och en mer nyanserad bedömning av ersättningsnivån kommer att vara möjlig. Om skadeståndet inte betalas av den dömda, kommer barnet att kunna ansöka om brottsskadeersättning för utdömt skadestånd enligt den ordning som finns för detta i brottsskadelagen.

Uppdraget för särskild företrädare för barn bör utvidgas

En särskild företrädare för ett brottsutsatt barn har i uppdrag att tillvarata barnets rätt under förundersökning och rättegång. Enligt nuvarande reglering har särskilda företrädare för barn ett begränsat uppdrag. De övertar vårdnadshavarnas ansvar och rättigheter under förundersökning och rättegång när det gäller vissa angelägenheter som rör processen. Uppdragets omfattning såvitt avser ersättningsgillt arbete är litet och det är ovanligt att den särskilda företrädaren har en möjlighet att etablera kontakt med och förtroende i relation till barnet i någon större utsträckning. Samtidigt är det den särskilda företrädaren som har möjlighet att tillvarata barnets intresse under hela rättsprocessen, utan att behöva ta hänsyn till några andra intressen som kan uppkomma.

Utredningen föreslår att 3 § lagen (1999:997) om särskild företrädare för barn tillförs en formulering om att en särskild företrädare ska ta tillvara barnets rätt i angelägenheter som rör verkställighet för utbetalning av skadestånd och ansökan om brottsskadeersättning. Bestämmelsen föreslås också utökas med vissa förtydliganden om vad uppdraget omfattar, nämligen att hämta barnet till förhör, att inför barnets deltagande i utredningsåtgärder tillse att barnet har den information det behöver för att känna trygghet i situationen samt informera barnet om utfallet av förunder-

sökning och eventuell rättegång. För att den särskilda företrädaren ska kunna få ersättning för arbete med verkställighet av skadestånd och ansökan om brottsskadeersättning föreslås också en rätt enligt 5 § förordningen (1999:998) om särskild företrädare för barn att ansöka om sådan ersättning särskilt, senast ett år efter att dom eller beslut i målet vunnit laga kraft.

Vissa frågor om ytterligare åtgärder för att stärka barns rättsliga ställning bör utredas vidare

Många som arbetar med utredning av brott mot barn och stöd till barn, vittnar om att gruppen barn som upplever våld mellan närstående i vissa fall kan vara osynlig i myndigheternas hantering. Samtidigt vet man att dessa barn har en hög risk för att själva utsättas för våld, utöver de skadeverkningar som upplevelserna av våld i sig kan medföra. För att barnen ska få ett adekvat skydd, både de som bevittnar och de som utsätts direkt, krävs att de myndigheter som har ansvar för att utreda och erbjuda skydd samverkar eller samarbetar med varandra. De flesta barn behöver också få prata om sina upplevelser och känna att de blir hörda. Barn har generellt en stark lojalitet mot båda sina föräldrar och andra närstående, oavsett om dessa har utövad våld. Det gör att barnen kan komma att befinna sig i en lojalitetskonflikt när våldet uppdagas och utreds. Många barn känner en stark skuld i relation till en närstående som t.ex. döms till fängelse på grund av att barnet har berättat om vad som har hänt. Dessa aspekter av barnens behov och upplevelser måste omhändertas av dem som har att utreda dessa gärningar och att arbeta med barnen.

Det går att komma till rätta med en del av problemen genom ett införande av en särskild straffbestämmelse om barnfridsbrott och en utvidgning av uppdraget för särskilda företrädare. Detta är emellertid inte en lösning på hela problembilden. Det kan behövas åtgärder utöver dessa för att ge utsatta barn den hjälp och det stöd de har behov av med anledning av våld från och mellan närstående. Utredningen menar att en ny form av ombud för barn skulle behöva utredas särskilt. Någon utomstående aktör kan behöva kunna träda in om barnets vårdnadshavare av olika skäl saknar förmåga att uppfylla sina plikter som barnets ställföreträdare, utöver de befogenheter som tillkommer den sociala barnvården med stöd av tvångslagstiftning. Föräldrar som själva har utsatts för våld eller andra brott kan ha en nedsatt förmåga att omhänderta barnens behov av stöd och hjälp. Det är inte heller ovanligt att det utöver våld kan förekomma andra problem i en familj, t.ex. missbruk eller psykisk ohälsa. Barn som har bevitnat, eller för den delen utsatts för brott, kan ha ett särskilt behov av att någon utomstående tar omhand deras intressen. Det kan exempelvis handla om att se till att barns behov av insatser i samband med trauma tillgodoses. Även i samband med infekterade vårdnadstvister kan det möjligen finnas ett behov av att någon utomstående kan träda in för att tillvarata barnets intressen, liknande de ställföreträdare som förordnas i LVU-mål.

En annan fråga som behöver utredas vidare är barnhusens verksamhet. Barnhusen finns på ett trettiotal platser i landet. Det är en samverkansform där polis, socialtjänst och hälso- och sjukvård samt i vissa fall ytterligare aktörer arbetar tillsammans med barn som utsatts för brott. Tillgången till och innehållet i verksamheten varierar emellertid i olika delar

av landet, vilket enligt utredningens uppfattning är problematiskt med hänsyn till alla barns rätt till likvärdigt stöd och likvärdiga myndighetsinsatser. Utredningen menar därför att det i lämpligt sammanhang behöver utredas om det finns behov av reglering eller annan central styrning, för att öka likvärdigheten i barnahusens verksamhet. Bilaga 1

Utdrag ur lagförslaget i betänkandet

Förslag till lag om ändring i brottsbalken

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 kap.

3 §

Den som begår en brottslig gärning mot en närstående person döms, om gärningen bevittnas av ett barn och är ägnad att skada barnets trygghet eller tillit i förhållande till någon av dessa personer, för barnfridsbrott, till fängelse i högst två år.

Om brottet med hänsyn till omständigheterna är att anse som mindre allvarligt, döms till böter eller fängelse i högst sex månader.

Om brottet är grovt döms för grovt barnfridsbrott till fängelse i lägst nio månader och högst fyra år. Vid bedömningen av om brottet är grovt ska särskilt beaktas om gärningen som har bevittnats har varit av särskilt skrämmande och traumatisk art.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2021.

Förslag till lag om ändring i lagen (1999:997) om särskild företrädare för barn

Bilaga 2

Häri genom föreskrivs att 3 § lagen (1999:997) om särskild företrädare för barn ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

3 §

En särskild företrädare *skall*, i stället för barnets vårdnadshavare, som ställföreträdare ta till vara barnets rätt under förundersökningen och i efterföljande rättegång.

En särskild företrädare *ska*, i stället för barnets vårdnadshavare, som ställföreträdare ta till vara barnets rätt under förundersökningen och i efterföljande rättegång *samt vid åtgärder som rör verkställighet för utbetalning av skadestånd och ansökan om brottsskadeersättning. Till företrädarens uppgifter hör att hämta barnet till förhör, att inför barnets deltagande i utredningsåtgärder tillse att barnet har den information det behöver för att känna trygghet i situationen samt informera barnet om utfallet av förundersökning och eventuell rättegång.*

Företrädaren får dock inte väcka åtal och får inte heller väcka någon skadeståndstalan utan att ett allmänt åtal har väckts.

Det som i 23 kap. 10 och 11 §§ rättegångsbalken sägs om målsägandebiträdes närvaro vid förhör *skall* tillämpas på den särskilda företrädaren.

Det som i 23 kap. 10 och 11 §§ rättegångsbalken sägs om målsägandebiträdes närvaro vid förhör *ska* tillämpas på den särskilda företrädaren.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2021.

Förslag till lag om ändring i brottsskadelagen (2014:322)

Härigenom föreskrivs i fråga om brottsskadelagen (2014:322)
dels att 9 § brottsskadelagen (2014:322) ska upphöra att gälla vid
utgången av december 2020.

dels att 2, 13, 15, 19 och 32 §§ ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

2 §

Brottsskadeersättning betalas om brottet har begåtts i Sverige.

Brottsskadeersättning enligt 4 och 5 §§ betalas även om brottet har begåtts utomlands, om den skadelidande vid tidpunkten för brottet hade hemvist i Sverige.
Brottsskadeersättning enligt 9 § betalas även till ett barn som har bevittnat brott utomlands, om barnet vid tidpunkten för brottet hade hemvist i Sverige.

Brottsskadeersättning enligt 4 och 5 §§ betalas även om brottet har begåtts utomlands, om den skadelidande vid tidpunkten för brottet hade hemvist i Sverige.

9 §

Brottsskadeersättning betalas till ett barn som har bevittnat ett brott som varit ägnat att skada tryggheten och tilliten hos barnet i hans eller hennes förhållande till en närstående person.

Brottsskadeersättning till barn som har bevittnat brott bestäms efter vad som är skäligt med hänsyn till hur grovt brottet är.

13 §

Vid bestämmande av brottsskadeersättning ska ett grundavdrag göras.

Ett avdrag ska inte göras om brottet har begåtts av någon som avses i 6 § och brottet har begåtts på eller i närheten av en anstalt eller annan plats där han eller hon var intagen eller häktad. Ett avdrag ska inte heller göras *i fråga om ersättning till barn som har bevittnat brott, eller* om det i övrigt finns särskilda skäl.

Ett avdrag ska inte göras om brottet har begåtts av någon som avses i 6 § och brottet har begåtts på eller i närheten av en anstalt eller annan plats där han eller hon var intagen eller häktad. Ett avdrag ska inte heller göras i fråga om ersättning till barn som har bevittnat brott, eller om det i övrigt finns särskilda skäl.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer meddelar närmare föreskrifter om avdragsbeloppet.

Om allmänt åtal har väckts, ska en ansökan om brottsskadeersättning göras inom tre år från det att dom eller slutligt beslut vann laga kraft. Om allmänt åtal inte har väckts men förundersökning inletts, ska en ansökan göras inom tre år från det att förundersökningen lades ned eller beslut fattades i åtalsfrågan. I övriga fall ska en ansökan göras inom tre år från det att brottet begicks.

Om brott har begåtts mot ett barn eller om ett barn har bevittnat brott enligt 9 §, får barnet trots första stycket göra en ansökan fram till den dag han eller hon fyller 21 år.

Om brott har begåtts mot ett barn eller om ett barn får barnet trots första stycket göra en ansökan fram till den dag han eller hon fyller 21 år.

Om det finns synnerliga skäl, får en ansökan prövas även om den har kommit in för sent.

19 §

I fråga om preskription av ett anspråk på brottsskadeersättning gäller 2 och 3 §§ preskriptionslagen (1981:130). Ett anspråk på brottsskadeersättning ska då anses som en fordran på skadestånd i anledning av brott.

Om brott har begåtts mot ett barn eller om ett barn har bevittnat brott enligt 9 §, preskriberas barnets anspråk på brottsskadeersättning tidigast den dag han eller hon fyller 21 år.

Om brott har begåtts mot ett barn preskriberas barnets anspråk på brottsskadeersättning tidigast den dag han eller hon fyller 21 år.

32 §

Ett anspråk på brottsskadeersättning enligt 4, 5 eller 9 § får inte utmätas för den skadelidandes skuld. Livränte-belopp får dock utmätas enligt 7 kap. utskönningsbalken.

I fråga om förbud mot utmätning sedan brottsskadeersättning enligt 4, 5 eller 9 § har betalats ut tillämpas 5 kap. 7 § andra stycket utskönningsbalken.

Ett anspråk på brottsskadeersättning enligt 4 eller 5 § får inte utmätas för den skadelidandes skuld. Livränte-belopp får dock utmätas enligt 7 kap. utskönningsbalken.

I fråga om förbud mot utmätning sedan brottsskadeersättning enligt 4 eller 5 § har betalats ut tillämpas 5 kap. 7 § andra stycket utskönningsbalken.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2021. Äldre bestämmelser i fråga om brottsskadeersättning till barn som har bevittnat brott gäller fortfarande för ansökningar som grundar sig på händelser som ägt rum före ikraftträdandet.

Förteckning över remissinstanserna

Efter remiss har yttrande över betänkandet lämnats av Akademikerförbundet SSR, Barnens rätt i samhället, Barnombudsmannen, Brottsförebyggande rådet, Brottsofferjouren Sverige, Brottsoffermyndigheten, Diskrimineringsombudsmannen, Domstolsverket, ECPAT Sverige Folkhälsomyndigheten, Hovrätten för Västra Sverige, Inspektionen för vård och omsorg, Justitiekanslern, Jämställdhetsmyndigheten, Karolinska Institutet (Nationellt Centrum för Suicidforskning och Prevention), Kriminalvården, Linköpings Universitet (Barnafrid – Nationellt Kunskapscentrum), Luleå tingsrätt, Länsstyrelsen i Stockholms län, Länsstyrelsen i Västerbottens län, Länsstyrelsen i Västmanlands län, Länsstyrelsen i Östergötlands län, Malmö tingsrätt, Myndigheten för delaktighet, Myndigheten för familjerätt och föräldraskapsstöd, Myndigheten för ungdoms- och civilsamhällesfrågor, Myndigheten för vård- och omsorgsanalys, Nationellt kompetenscentrum anhöriga, Nationell Samverkan för Psykisk Hälsa, Polismyndigheten, Riksorganisationen för kvinnojourer och tjejjourer i Sverige, Rädda Barnen, Rädda Barnens Ungdomsförbund, Rättsmedicinalverket, Socialstyrelsen, Statens institutionsstyrelse, Stiftelsen Allmänna Barnhuset, Svea hovrätt, Sveriges advokatsamfund, Sveriges Psykologförbund, Säkerhetspolisen, Unicef, Unizon, Uppsala tingsrätt, Uppsala universitet (Juridiska institutionen och Nationellt centrum för kvinnofrid), Västra Götalandsregionens kompetenscentrum om våld i nära relationer, Växjö tingsrätt, Åklagarmyndigheten och Örebro universitet.

Yttrande har också inkommit från Ersta Sköndal Bräcke högskola, Föreningen Vårdnad Boende Umgänge i Sverige, Kvinnofronten, Kvinnohusföreningen i Umeå, Kvinno- och tjejjouren i Umeå och Plattformen civila Sverige mot människohandel.

Internetstiftelsen och Riksdagens ombudsmän har avstått från att yttra sig.

Följande remissinstanser har inte inkommit med något yttrande. Barnrättsbyrån, Ericastiftelsen, Funktionsrätt Sverige, Lika unika – Federationen mänskliga rättigheter för personer med funktionsnedsättning, Mind, Män för Jämställdhet, Riksförbundet Hjärnkoll, Riksförbundet för homosexuella, bisexuella, transpersoners och queeras rättigheter, Riksförbundet för Suicidprevention och Efterlevandes stöd, SOS Alarm Sverige AB, Suicide Zero, Suicidprevention i väst, Svensk Försäkring och Sveriges Kvinnolobby.